

B 802, 1st

Hra kodlaputaja Randsepp
käist

Käsfirmat

oppuses

J. Rauff.

kohto- nink ammeti-mehhile tallo-

rahwa seast,

kel wajja om Tallorahwa Säeduse-

ramatut pruiki.

1852

Mija linan,

trüffitu W. F. Häckeri kirjuga.

1852.

Genkõne.

Et hõlpsamb olles, oppust saia sest, mes wastfen
ümberfettu Tallorahwa Sæduseramatun tallo-
rahwa digusemõistmise abjust om sætu, sîs kin-
nitetas Tallorahwa Sæduseramatun S. 756., et
ne kochtomehhe tallorahwa saisufest, kea ütte ehk
rõise kochto päle wallitsetas, peawa, kui neid
ammeti päle sætetas, mõisniko-seltsi kullu päle
trükkitud Makele ramatuid sama, kos Tallorahwa
Sæduseramatust kiik ne tükki õmma üllespan-
tu, mes üllesnäütwa mes neil ammeti polest om
tähelepänna, nink kos neid juhhatetas Tallo-
rahwa Sæduseramatust essi üllesõtsi, mes saäl
sîsfen kochtomeeste tällitusist nink digusist täwweste
nink selgeste oppatas. Sesamma tarbis antas
nühd sesinnane Käsiramat wälja, nink siin ra-
matun õmma kiik ne tükki lühhidelt kokkopantu,
mes tallorahwa ma- nink massapiddamise äsju
putwa nink esisärralikult tähelepännemise wäärt
õmma, nink eggäutte tükki mannu kirjutetu, mä-
ratse paragrawi (§) al sedda äsja Tallorahwa
Sæduseramatust wajja õssi.

Andko Jummal, et se ramatukene häste
saas prugitama nink paljo kaswu saatma! Kui

säedus om wäljatulnu, sis om ka wajja, et eggäüts sedda tünnes, nink kui eggäüts tallomees selget tundmist saap neist õigust, mes tallorahwale antas, nink neist käsust, mes tallorahwas peap täütma, sis wõip lota, et tallorahwas ka iks selgembide ärratünnes, et se wastne Tallorahwa Säeduseramat, kelle läbbi kiik tallorahwa koihto= nink mõisa=õiguse nink säeduse selletetas nink õgwendetas, üts källis armoande om. Se tundmine peap arwitama, et tallorahwa saius figipoli täwembas nink õnnelikumbas saas, nink sedda ainult tahhetas wastse Säeduseramato läbbi eddesifata. Sel källil päiwal, mil 25 ajast aiga täüs saiwa, et meie armas Üllembwallitseja nink Keiser Nikolai Pawlowits troni päle saije, kost Temma omme rigi=allambid armo nink tarkuse wäega wallitsej nink hoiap, selsammal källil mälletusepäiwal panti wastne Säeduseramat Liwlandima tallorahwale käsü nink õiguse juhhatajas nink kinnitajas ette. Sõnnawõtlif usutawus nink tennolif armastus sure arwoliko Keisri wasta täütko kiik tallorahwa sõamid se hallestuse nink armo teo eest! Säeduseramato wäggi peap tallorahwa sean källist rahho nink jädawat õnne siggitama, sest kon õigus nink säedus üllewän petas, saäl käsü nink häitsej kiik, mes ilmliko rahhule tarbis lät nink kännap õnnistuse suggu fige põlwe rahwale iggawetses ajas.

Selletamine.

Kui Liiwlandima mõisniko = selts 1818. ajastajal nõuwo olli wõtnu, tallorahwale priust anda nink kikk omme õigusid mahhajätta, mes nenuma kui mõisapiddaja ni kaugas olliwa pruuknu, kui tallorahwas weel pärrisrahwas olli, sis häeteti Tallorahwa Säeduseramat, mes 1804. ajastajal olli antu, ärra, nink säeti tõine Tallorahwa Säeduseramat 1819. ajastajal asfemele, mes kohhalt tõistwiisi olli, sest et tallorahwa priuse läbbi rahwa kohto = nink mõisaasja kikk saiwa ümbermudetus nink ennamb es sünniwanna Säeduseramatuga ütte. Ent atgomöda lätfiwa priuse kulutamisest sani tallorahwa saiusse asjanidade eddesi, et ka tõine Säeduseramat mitte ennamb es tahha kigipoli künnda, enge et wajja olli, wastfid säedusid weel kõrwale abbis wõtta nink mõnda Säeduseramato tükki ümbermuta ehk parrandada, senti kui wimate arwalikus saije, et se Säeduseramat, mes 1819. ajastajal olli säetu, ka pididi otsast otsani läbbikaetama nink ümbertettama. Sel wiisil

[**]

sündi siis, et Liivlandima mõisnikute nõuwoyidamises tallorahwa tõttelikus hääs kroon wannembide üllekaemise al se wastne Tallorahwa Säeduseramat päiwa ette tulli, mes nüüd Üllemawallitsuse polest saije kinnitetus nink Keisri käsus tallorahwale arwalikult säetus nink ettepanetus. Sest et wastse Säeduseramato läbbi tahheti tallorahwale sedda kaswu nink tullu kinnitada, mes priuse läbbi temmale olli sanu, se tarbis olli wajja, kiik enditsid mapiddamise- nink saisuse-säedusid läbbikaia nink kiik wiggu nink yudusid parrandada: Nimmelt es sünni mapiddamise säeduse Tallorahwa Säeduseramatun 1819. ennamb sega ütte, kuis parhilla tallorahwa mapiddamisega luggu om. Wastsen Säeduseramatun om fennane mapiddamise tük holega läbbiselletetu nink kokkosünnitetu nink eddimätsen jaun §. 1.—266. ömma kiik säeduse üllespantu, mes tallorahwa mapiddamise äsju putwa nink seddawisi ömma wäljamötteldu, et neist tallorahwa mapiddamise eddesisaatmist nink parremba nink rikkamba ello kinnitamist Jummal abbiga wõip lota.

Seniajjani olli mõisaherra õigus nink wõimus ilmakeeldmata tallomaid mõisapõllus wõtta ni paljo kui ta tahtse: se läbbi olles wõinu tallorahwale, kea põllu tööst nink sagist ellawa, pea kahjo nink kaotust sündida. Sedda kahjo kelap wastne Tallorahwa Säeduseramat ärra nink ännap käsku, et eg-

gaütten mõisan parras jaggo wállamaad peap tallorahwa kätte jäma nink et her sest maast kelleke muul ei wõi rendi päle wäljaanda, kui tallorahwale ütfinda.

Se tarbis om ka weel kästu, et küik ne tallorahwale, mes wállama arwu sawa, tallorahwale peawa ninmitetama, mõisakaarti pääl wállama nimme al tähhendetama nink säetu tähtpäiwani piir mõisama nink wállama wahhel säetama nink kinnitetama. Tallor. Säeduser. §. 18. Ehk kül se läbbi tallorahwale ütfinda õigust antas, wállamaad pruiki, sis jääp ommete se man herra ommanduse õigus sesamma wállama ülle ni kui seniajjani ligutamata saisma. Sest se wállama ärrapiramine säetas enne se tarbis, et tallorahwal, kel jo Säeduseramatun 1819. pri-kontrahti-teggemine olli lubbatu, wõimalik olles ilma liig waiwata rendimaad löida. Tall. Säed. §. 7.—22. Kui Säeduseramat 1819. wäljatulli, sis orjas tallorahwas weel ennambaste kigin paigun, ent priuse kulutamisest sani, kui tallorahwa luggu nakkas tõistwiisi sama, olli ka peake tahtmine tutta teoorjusest wállale saia, nink kon eale tallorahwale nõuwo olli, püüs temma omma tallomaad rahharendi päle wõtta nink saije se läbbi mahto, omma majja tö päle surembat hoolt nink waiwa kullutada. Riivlandima mõisnikofelts om sepärrast tallorahwa hääs kinnitanu, et teoorjus,

ehk sedda kül käen ollewa kõrre pärre nüüd weel ei wõi tagganeda enge tarwilises petas, aigomöda peap rahharendis mudetama.. Ent kumbgi teoorjuse kõrwalesaatmise wiis, olgo kauba ehk rahharendi läbbi, jättetas se päle, kuis tallorahwa nink mõisawannemba wahhel lepping sünnip, nink kas nemma essi tahtwa teoorjust mahhajätta wai ei, nink määratse arwo pärre rentnik teoorjuse nink masagimássu eest rahharenti peap masma. Tall. Säeduser. §§. 1, 2, 3, 4, 6, 25.

Ripea kui kongi kottal teoorjus pri leppingo läbbi mahhajääp, ütskiik kas sago perremees kauba läbbi pärrismapidajas ehk masko temma omma ma eest rahharenti, kas olgo kiik wald orjusest wälalale fanu, wai ütts ossa ennege talloperremehhist, ei wõi mõisawallitsus ennamb nõuda, et tallorahwas mõisa töle wäljatulles ehk wilja ehk mu kümnest mássas, kui sedda rendikontrahtin nimmelt ei olle leppitetu nink tähhendetu. Tall. Säeduser. §. 27. Et nüüd ne perremehhe, kea parhilla weel olgo rahhapuduse ehk mu asja pärrast essi tahtwa orjada, mitte es saas litsutus, nink et ka mõisnikuile mahto saas, aigomöda mõisan säwatfid tallitusi ette wötta, et nemma mõisat ka ilma teoorjuseta jõudwa piddada nink wallitseda, peap teoorjuse kõrwalesaatmine aigomöda nink ilma funduseta säetama, kunní Landstoaloggodus eddispäide arwaw wõima-

lik ning tullulik ollewat, teoorjust otsani ning igga-
wetses ajjas ärrahäetada ning rahharenti asfemele
säeda. Tallor. Säeduser. §. 6.

Kui Säeduseramat 1819. tallorahwale õigust
ännap, maad osta, ent tallorahwa omma hoolsde
jättap, se tarbis hënnele nõuwo soetada, — kännap
wastne Tallorahwa Säeduseramat ka se eest hoolt,
et Liivlandima tallorahwas abbi saas maad osta,
kui neil hendal nipaljo rahha ei olle, et nemma
maad jõndwa täwweste ärramásfa. Se tarbis om
Liivlandima mõisniko-selts „Tallorahwa Rendi-
kásfat“ säednu, kost se tallomees, ke mõisniko käest
tahhap maad osta ning hinna pärrast — mes mitte
kohto polest ei panta, enge pri-leppimise päle peap
jama — kontrahiti om ärratënnu, säetu arwu pärra
rahha wõip lainuses saia, nidade et tallomees, kel
est ka weidi nõuwo om, rendikásfa abbiga hënnele
maad jõwwap pärrises ärraosta. Sest rendikásfa
ännap — ni kui Rendikásfa-Säedus Tallorahwa
Säeduseramatun §. 23. laiembalt oppetap — selle
ma päle, mes tallomees hënnele tahhap osta, sed-
dawisi rahha lainuses, et ostja tallomees omma
ostetawa talloma pärrast rendikásfaga wõlgo jääp.
Kui sis tallomees rendikásfa abbiga maad om ostnu,
sis peap temma fedda ajjastaja renti, kelle pärra
temma mahind saije wäljarehkendetus, egga ajja-
staja rendikásfa kätte masma. Selle ajjastaja ren-

diga teep rendikásfa neid eentréssi tasfa, mes tallomees sélle rendikásfa káest lainatu kapitáli eest peap masma, másfap neid eentréssi ärra, mes mõisahérrale peawa sama, nink tassup pälegi weel ossa tallomehhe kapitáli wõllast ärra. Kui nüüd tallomees egga ajastaja omma renti täwweste ärramásfap seni kui kapitáli wõlg kiik tasfa om, sis om ma temma omma pärrisma, kelle eest temmal middake ennamb ei olle orjata, ei ka másfa. Sedda suremb se kapitáli ossa om, mes tallomees, ke rendikásfa abbiga maad ostap, essi jõwwap wäljapánna, sedda parremb om temma luggu, sest et täl sis wähhembat ajastaja renti tulley rendikásfa kätte másfa. Tallor. Säeduser. §. 5. nink 23. nüm. 2.

Kolm tükki om sis tähhelepánna:

- I. Eggäütten mõisan mõedetas üts jaggo hérra maast, mes wállamaas kutsutas, se tarbis ärra, et se tallorahwa prugitawas jääs, ni et ei pea rendimaast künnegi pudust ollema.
- II. Kiik teoorjus nink wilja- nink masagi-kümmes, mes talloperremees senjajani mõisale piddi orjama nink masma, jääp aigomõda se läbbi mahha, et tallorahwas mõisnikutega pri-kontrahhti läbbi wõiwa rahharendi päle

leppida. Ni kaugas, kui teoorjus weel al-
lal om, kelle päle tallomees ka pri-kontrahti
läbbi hêrraga wõip leppida, jääp Teopäiwa-
Säedus Säeduseramatun §§. 199.—210.
tallorahwa abbis saisma, kui üts kindma
nink tãwwelik juhataja=firvi, kos wakko-
ramato pãrra kiifsuggutse mõisatõ päiwi päle
õmma wãljaarwatu nink kinnitetu.

III. Et tallorahwal hõlpsamb olles, pãrrismaad
hênnele osta, om Tallorahwa=Rendikãssa
fãetu, kelle läbbi ka waesembale tallomehhele,
kui temma omma nõuw se tarbis ei kuni,
wõimo saap maad osta, sest et rendikãssast
temmale fãetu arwu pãrra rahha se päle
lainatas.

Ne õmma ne kolm tükki, mes wastfen Tallo-
rahwa Säeduseramatun Liwlandima tallorahwale
kui üts armoande pakkutas, kelle päle tallorahwa
parremb mapiddamise luggu om põhjandetu.

Mes wastfen Säeduseramatun tallorahwa sai-
fufe nink ommanduse õigusist nink kohto- nink wal-
litsufe=asjust oppatas, om eesmält kiif hõlega läbbi-
fãetu, enne kui sedda kirja panti, nink mõnne tükki
kõggõduse= nink õigusemõistmise=asjun õmma kõhhalt
wastfest pãletulnu. Rae Tallorahwa Säeduseramat
§§. 267. — 443, 349, 362. — 365, 755. — 892,
806. — 815, 995. — 1090.

Se lotuse päle, et wastne Tallorahwa Säe-
 duseramat fige tallorahwa saifusele tullus ninf kas-
 wus olles ninf tõtteste tallorahwa luggu se läbbi
 aigomöda figeparremba kõrre päle saas, säetas
 sefinnane ramat jädawas käsus ninf juhatajas
 figin asjun, mes tallorahwast putwa. Awwitago
 Jummal sedda lotust tõttes sama!

I. Koggoduseft.

---

1. Mitmasuggutse koggoduse innemise.

Ne koggoduse innemise, kelle wahhel ello-
kõrra polest wahhet tettaš, õmma:

a) pärrismapiddaja, b) rentniko, nink nim-
melt rahha- ehk teovrjuse-rentniko, c) fulla-
se, d) mõisapoisi, e) palgalise, f) hantwär-
gimehhe, g) trossi (kubja, aidamehhe), teenri
nink mõisa-õiguste rentniko, h) koddapoliko,
i) waese nink waese latse, k) säratse in-
nemise, kea noruse ehk wännuse pärrast
pärahha nink muid kohtomássu ei mássa.

Kiik neidsinnatšid mitmasuggutšid koggoduse in-
nemisi pannep Koggoõnna-kohhus egga ajastaja
kirja, kos ka om tähhendetu, koas usku eggaüts om,
kuis jädawa raudhaga luggu ic. Ehk nüüd kül
neide mitmasuggutšide koggoduse innemiste wahhel
ellokõrra pärra wahhet tettaš, siški õmma nemma
se polest, mes neil koggoduse kääst tulley nõuda ehk

koggodusele täüta, kiik üttesuggutse, kas asfugo nem-
ma wällama pääl ehk mõisama pääl. Tallor. Säe-
duser. §§. 328. — 333.

2. Koggoduse kokkotullemine.

Mõisawallitsuse käest peap se tarbis lubba pälleldama.

Koggonna koggodus ehk ütisko ellofõrra pärra
säetu koggoduse jao wõiwa kokkotulla, koggoduse ehk
omme esstärwaliko asju pärrast nõuwo piddama nink
wõtma, ent se tarbis peap eggafõrd mõisawallitsuse
käest lubba küsõtama. Tallor. Säeduser. §. 334.

Koggoduse ammetipiddajide wallimine.

Kui koggodus kokkotullep koggoduse ammetipid-
dajide wallimise pärrast, sis ei olle mõisawallitsuse
polest keeldmist. Tallor. Säeduser. §. 335.

Kui koggodus ilma mõisa lubbata kokkotullep.

Kes ilma mõisa teedmata koggodust kokkotu-
sup, arwatas rahwa mäsfasjas nink saap ka mäsfasja
trahwi. Tallor. Säeduser. §. 336.

Kel koggodusen kõnnelemist om.

Kui koggodus kokkotullep, sis ei wõeta neid
kuulda, kea tõise eest, ke essi man ei olle, tahtwa
kõnnelda. Ent lāsjade nink perrenaiste eest, sest et
neil lubba ei olle essi etteülla, kõnnelawa neide eest-
kostja nink seiswa neide eest. Tall. Säed. §. 337.

Surementa hulga arwamine.

Kui koggoduse ette äsja tüwwas, kelle pärrast peap nõuwo petama, sis arwaw koggodus sedda äsja ärra nink ännaw otsust nida kui suremb hull arwaw. Tallor. Säeduser. §. 338.

Perremeeeste- nink koggoduse-äsja wahhel tettas wahhet.

Kui talloperremeeeste ehk tallorentnikuide asju pärrast nõuwo petas, sis om ennege perremehil nink rentnikuil ütfinda se man koggodusen kõnnelemist, nink mes suremba hulga tahtmine om, sedda arwatas neide kike tahtmises; ent nisuggutse asja man, mes koggona koggodust puttup, om eggaüttel, ke täüsealine nink melemõistja innemine om, õigust ütelda mes temma arwaw, nink mes sis suremb koggoduse hull hääs kittap, arwatas koggona koggoduse tahtmises. Tallor. Säeduser. §. 339.

Pärrisapiddajide kofkotullemine om essi.

Säratside asju pärrast, mes ennege koggoduse tallomapärrispidajid putwa, wõiwa tallomapärrispidaja esjärralikult kofkotulla, nink mes suremb hull hääs kittap, sedda arwatas neide kike tahtmises. Tallor. Säeduser. §. 340.

Kinnitamine mõisawallitsuse läbbi.

Se nõuw, mes koggodus om wõtnu, om tühhi, kui mõisawallitsus sedda hääs ei kitta. Tallor. Säeduser. §. 341.

Kui tõistkõrda wajja nõuwo piddada.

Kui mõisawallitsus tünney, et koggoduse nõuwo säedust wasta om ehk koggodusele wõis kahjus tulla, siis om temmal melewalda käsku anda, et Koggoõnna=kohto pämees seddasamma äsja tõistkõrda koggoduse ette pannep nink sedda weel parrembide lassep ärraarwata. Tallor. Säeduser. §. 342.

Kui mõis ei tahha koggoduse nõuwo hääs kitta.

Kui mõisawallitsus koggoduse nõuwo ei tahha hääs kitta, nink koggodus arwap hēnele se läbbi liga tettu ollewat, siis om koggodusel keeldmata, Kihheltkuna=kohto mant abbi otfi. Tallor. Säeduser. §. 343.

Koggoduse nõuwo täütmine.

Kui koggoduse nõuwo om hääs kittedu nink kinnitetu, siis peap eggäüts koggoduse innemine sega rahhu jäma. Kes ilmaaigo Kihheltkuna=kohto man kaibust tõstap koggoduse nõuwo wasta, saap trahwi älla. Tallor. Säeduser. §. 344.

Koggoduse päält ei wõi rahha forjata, kui suurem hulk sedda hääs ei wõtta.

Kui koggoduse ette särast äsja kãnnetas, mes ei puttu krono= nink kohto= mäsflu, enge mes muido forjamist hulga päält tahhap, siis peap eggäüts sedda andma, mes temma päle arwatas, kui kolmest koggoduse jaust kats jaggu sedda hääs kitiwa nink kolmas jaggo ennege ainult wasta saisap. Tall. Säed. §. 345.

Koggoduse kaibusest õiguste keeldmise-pärrast.

Eggaiüts koggodus wõip kaibada, kui temma õigusid keeltas ehk wähhendetas, nink säratsid kaibust wõdetas prozessi wiisi pärra (kae VIII. tüf) kuulda nink eddesifata. Tallor. Säeduser. §. 346.

3. Kaibus koggoduse polest.

Kaibus Kindral-Kubberneri man.

Kui hädda-assi om, sis wõip koggodus kats meest sata Kindral-Kubberneri mannu kaibama. Mõisawallitus peap neide kätte meestele tähte üttenandma. Kui mõis tähhe kelap, sis annap Rihhelkuna-kohhus tähte. Tallor. Säeduser. §. 347.

Kui paljo meest Kindral-Kubberneri mannu wõip sata.

Ennamb kätte meest ei tohhi koggodus mitte wälla asjun Kindral-Kubberneri ette sata, nink neid, kea sedda säedust ülleastwa, saap kohhus kõrwaste karristama. Tallor. Säeduser. §. 348.

Kaibuse = nink pällemise = kirja.

Koggodusel om õigus kaibuse = nink pällemise = kirju Kindral-Kubberneri kätte sata, ent nesiinatse kirja peawa Makele ollema kirjutetu. Tallor. Säeduser. §. 349.

Koggoduse eestkostja.

Koggoduse wöörmündri õmma kigin asjun koggoduse eestkostja. Tallor. Säed. §. 350.

Kaibas Koggoõnna-kohto ülle.

Kui koggodusel peas Koggoõnna-kohto ülle kaibmist ollema, siis peawa wälla wöörmündri sedda Kihhelfuna-kohto ette kandma. Tall. Säed. §. 351.

4. Koggoduse wöörmündri.

Mittus neid peap ollema.

Egga koggodus wallip hénnele katte wöörmündrit. Tallor. Säeduser. §. 352.

Reddas wöörmündris peap wallitama.

Õssiärralikult peawa rentniko nink pärrismapidaja koggoduse wöörmündris sama wallitus. Tall. Säeduser. §. 353.

Neide wallimine nink finnitamine.

Koggoduse wöörmündrid wallitas nink finnitetas seddasamma wisi, kuis Tallorahwa Säeduseramato (§§. 369.—373.) pärra Koggoõnna-kohtomehhi wallitas nink finnitetas. Tall. Säed. §. 354.

Kui wald wäifene, siis üts koggoduse wöörmünder.

Wäifene wald wallip ennege ütte koggoduse wöörmündrit, ke koggodusen polizei-ammetit peap piddama, kui koggodusel ei olle omma Koggoõnna-kohtut, ei ka ütteinustike kohtomeest. Tallor. Säeduser. §§. 355, 660.

Kui káwwa koggoduse wöörmündri ammetit petas.

Koggoduse wöörmündri ammetit petas 3 ajjas-
taiga. Tallor. Säeduser. §. 356.

Kes sedda ammetit hénne päle peap wötma.

Tallomees, ke koggoduse wöörmündris ehk mu
koggoduse ammetipiddajas om wallitu nink kinnitetu,
ei tohhi henda mitte säratsel ammetil keelba, olgo
sis säratse asja pärrast, mes kohhus wöttap kuulda.
Tallor. Säeduser. §. 357.

Koggoduse wöörmündri palk.

Kuis koggodus ommale wöörmündri se temma
waiwa peap tassuma, sedda jättetas koggoduse om-
ma tahtmise päle. Tallor. Säeduser. §. 358.

Koggoduse wöörmündrite wölg nink kohhus.

Koggoduse wöörmündrite kui wálla eestkostjide
wölg nink kohhus om, hoolt kanda,

- 1) et koggoduse ommandus (wállaladiko = rahha
nink maggasiwilli) holega nink töttega wal-
litsetakse;
- 2) et krono mársu nink orjuse õigusega lige
wálla päle jaetas;
- 3) et wállale kostegipoost liga ei tetta. Tall.
Säeduser. §. 359.

Kui koggoduse wöörmünder omma ammetit usutawast ei pea.

Rihhelfkuna = kohhus heiday holetumat wöör-
mündrit ammetist ärra, ännap fest asjast Kreisrihtri-
kohtule teedmist nink odap, mes otssust Kreisrihtri-
kohhus ännap. Tallor. Säeduser. S. 360.

Koggoduse wöörmündri abbimees.

Eggaüttel koggoduse wöörmündril peap üts
abbimees ollema, ke temma ässemele astup, kui
töine többe ehk mu hädda-asja pärrast ei wöi
wäljatulla. Tallor. Säeduser. S. 361.

5. Koggoduse künniko.

Künniko ammetipiddamifest.

Koggoduse wöörmündrite abbis wöip, kon
wajja näüs ollewat, egga künne perremehhe seast
üts perremees töiste 9 perremehhe üllekaejas wal-
litsetama. Tallor. Säeduser. S. 362.

Kes sedda ammetit hénne päle peap wõtma.

Koggoduse innemine, ke möisast nink Koggokón-
na=kohtust se ammeti päle säctas, ei tohhi henda
sel ammetil keelda. Tall. Säed. §§. 357, 363.

Mitma perremeeste ülle künnikut pantas.

Kui perremeeste arw ei kánna, et üttessa
perremeest ütte künniko älla pantas, sis wõtwa
möisawallitus Koggokónna=kohtuga neid perremehhi

kui ta ei olle kõrjimees ehk mõisatener. Tallor. Sæduser. §. 369.

Mitto kohtomehhi suren wällan peap ollema.

Kon foggodusen 500—750 meeste henge om, sääl peap Roggokõnna=kohto pääl üts pämees nink 3 kohtomeest ollema, kos 750—1000 meeste henge om, üts pämees nink 4 kohtomeest. Kui weel ennamb meeste hengi om, siis olgo ka arwo pârra ennamb kohtomehhi. Tallor. Sæd. §. 370.

Roggokõnna=kohto wannembide wallimisest nink kinnitamisest.

Kui kohtomehhi peap wallitsetama, siis nimmitap foggodus mõisawallitsejale eggatitte kohtomehhe asseme päle kolm meest, kelle seast mõisawallitsus ütte meest ammeti päle kinnitap. Kui mõts ei arwa neid kõlbawat, siis nimmitap foggodus tõisfõrda kolm meest, kelle seast mõisawallitseja siis ütte peap kinnitama, ke ka kohtomehhes jääp. Tallor. Sæduser. §. 371.

Kui ülle fatte mõisa üts Roggokõnna=kohtus om.

Kui kats ehk ennamb mõisat ütte foggoduse pârra õmma, nink kummagi mõisa wannemba henne waijel ei leppi kokko, kedda neist nimmitetuisi mehhist peap kohtomehhes säedma, siis mæssap selle mõisa sõnna, kel ennamb hengi om. Tallor. Sæd. §. 372.

Kes kohtowannembid wallip.

Eggaüts koggoduse mees, ke täüsealine om nink ka mannutulley, kui koggodus kofkofutsutas kohtomeest wallima, wallip ka idistega ütten. Keddäs suremb hull om tahtnu, se om koggodusest wallitu. Tallor. Säeduser. S. 373.

Kui kangas kohtowannemba ammeti päle jäwa.

Egga kolme ajjastaja pärrast om wastne Koggokõnna-kohto wannembide wallimine. Tallor. Säeduser. S. 374.

Wastne wallimine egga kolme ajjastaja pärrast.

Kui Koggokõnna-kohtowannemb kolm ajjastaiga ammeti pääl om olnu nink saap jälle wastsest wallitus nink finnitetus, sis wõip temma kül weel kolmes ajjastajas jäda, siski ei wõi tedda sundida, sedda ammetit weel kangambas piddada. Tall. Säed. S. 375.

Kes henda ammetil wõip keelda.

Kes Koggokõnna-kohto pämehehes ehk kohtomehehes ehk kohtomehe abbis wallitas, ei tohhi henda ammetil keelda, kui mitte särane wigga ei olle, kelle pärrast S. 357. pärra temma henda wõip taggasipiddada. Tallor. Säeduser. S. 376.

Koggokõnna-kohtowannembide wännutamine.

Koggokõnna-kohtowannemba wandwa Kihhelkuna-kohtoherra manõllen ferrikun omma ussu op-

petaja een awwalikult omma ammeti wännet. Tallor. Säeduser. §. 377.

Mes tarbis kohtomeestele abbimehhi säetas.

Kui pärriis kohtomees haiguse ehk mu häddaasja pärrast ei wõi omma kohtokörda piddada ehk hõimo pärrast ic. peap körwale astma, sis astup abbimees asfemele. Tall. Säed. §. 378.

Rigewannemb kohtomees astup pämehe asfemele.

Kui pämees häddaasja pärrast ei wõi kohto päle tulla, ehk kui temma essi peas kohto funduse al ollema nink sepärrast mõnnes ajjas ammetit pidanu mahhapandma, sis astup rigewannemb kohtomees pämehe asfemele, nink wannemb abbimees kohtomehe asfemele. Tallor. Säeduser. §. 379.

Kui keddate ei olle, ke kohtowannembas kõlbap.

Kui koggodus ommast feltfist säratsid mehhi ei lõwwa, kea säeduse pärra ammeti päle kõlbawa, sis tallitap säratsen kõrran Rihhetskuna=kohhus, mes ta tünneq wajja ollewat. Tall. Säed. §. 380.

Kui kohtowannemba asse tühjas jääp.

Kui üts kohtowannemb ärrakolep ehk ammeti päält ärrahaidetas, sis peap seddamaid tõine asfemele wallitama. Tallor. Säeduser. §. 381.

Roggokónna=kohtowannembide palk.

Egga foggodus nimmitap essi, kui paljo palka Roggokónna=kohtus peap sama. Tall. Säed. §. 382.

Roggokónna=kohto kirjutaja säedmine.

Kui Roggokónna=kohtowannemba essi ei mõista kirjutada nink rehkendada, sis peap foggodus kirjutajat säedma, ke kiik äsju, kon rehkendamist waj- ja om, tällitap, ni kui maggasi nink wällaladiko ar- wopiddamist, nink ke kiik kohto tällitamisi ic. kirja panney. Tall. Säed. §. 383.

Roggokónna=kohto kirjutaja wallimine nink palk.

Roggokónna=kohto kirjutajat säetas foggoduse kullu päle. Roggodus wallitsep se tarbis kedda ta essi tahhap, ent wajja om, et mõis ka temmaga rahhul om nink tedda ammetin kinnitap. Tallor. Säeduser. §. 384.

Üts foggoduse innemine peap patenti=posti pärrast mõisan saisma.

Üts foggoduse innemine peap ütewärki mõisan saisma, ke kohto käske, patenti=kirju ic. Roggo- kónna=kohto kätte wiip. Tallor. Säeduser. §. 385.

Roggokónna=kohto kottotullemine.

Roggokónna=kohtus tulley egga näddal üts- fõrd mõisan kocko nink peap sääl sündsän kottusen, mes mõisa polest se tarbis antas, kockut. Tallor. Säeduser. §. 386.

Kohto tallituste jaggamine.

Et Koggoõnna = kohto wallitõsus nink tallitus hõlpsambaste wõisse kõrdaminna, sis jaggawa kohto = mehhe kohtotallitust henda waijel nidade, et koalke wõlla kolgal üts esfiärralik kohtomees om, kelle wallitõsuse al kolk saisap. Tallor. Sæduser. S. 387.

Koggoõnna = kohto kui wallitõsuse = kohto tallitamine.

Koggoõnna = kohto kui koggoduse wallitõsuse = kohto hoolde jättetas kiik neid tallitamist, mes siin allan nimmitetas.

1. Koggoõnna = kohhus kånnap hoolt, et suur maante nink kiik mu te parrandetas nink kõrran õmma nink ånnap üttel koggoduse perremehhele kasku, se tarbis tallitada mes wajja om;
2. Koggoõnna = kohhus wallitõsep wõllaladikut nink maggastaita nink kånnap waeste cest hoolt;
3. Koggoõnna = kohhus
  - a) teep neid õmberkirjutamise = kirju,
  - b) panney koggoduse rahwast neide ello kõrra nink
  - c) neide ussu põrra kirja,
  - d) kirjutap õlles, kon tallum jãdawat raud = hããd om,
  - e) ribup hengekirjast koolnuid mahha nink panney sündinuid õlles, nink ånnap neid = sijnatõid nink kiik muid nisuggutõid kirju

figeildambalt 10. Mail mõisavallitsuse kätte;

4. Koggoõonna=kohhus kaep se päle, et wälla=maad nink mõtsmaad nida prugitas, kuis säe=dus kinnitap;
5. Koggoõonna=kohhus kaep pärra, kuis neid maid petas, mes koggodusele õmma jättetu;
6. Koggoõonna=kohhus walwap mõisa üllekaemise al se päle, et kon tallun jädawat raudhääd om, sesamma ka terve sais nink kõrran olles;
7. Koggoõonna=kohhus hõlitsep hernepeandmise ramatuid;
8. Koggoõonna=kohhus wõttap pärahha nink muid kromasõsu kõkko nink kånnap se eest hoolt, et kiiik täwweste saap täüdetus, mes kromo nink kõhto polest koggoduse käest nõutas;
9. Koggoõonna=kohhus tällitap kiudo=õsja, wangiide saatmist, korteri andmist nink wõttap õppetaja=, kerriko= nink kõli=masõsu nink jama=mona kõkko;
10. Koggoõonna=kohhus tällitap nekruitiwõtmist nink nekruitiõrraandmist;
11. Koggoõonna=kõhto hõle al saisap kiiik koggoduse õmmandus. Tallor. Sæduser. S. 388.

Mes Koggoõonna=kõhto tällitus om kui polizei=nink õigusemõõstmise=kohhus, sedda õppetawa Tallor.

Säeduser. §§. 659.—672. ning 754.—768. Tall.
Säeduser. §. 389.

Koggoõonna=kohto pitsat.

Koggoõonna=kohtul om lubba Wennerigi pitsatit
prüki, ent pitsati weert möda peap mõisa nimmi,
kelle pärra Koggoõonna=kohtus om, ümberzõri ülles=
pantama. Tallor. Säeduser. §. 390.

II. Mes koggoduse käest nõutab.

1. Koggoduse kohto=mässu ning kohto=teo.

Koggoduse eestkostmine.

Koggona koggodus kostap se eest, et kiik kohto=
mässu, mes henge päält tulleva mässu, täwweste
ärramässetas. Tallor. Säeduser. §. 445.

Mässu kofkowõimine.

Koggodus wõttap kike käest, kea koggoduse
hengekirjan õmma, neid mässu kofko, mes okladi
pärra koake henge päält tulley mässu. Tallor.
Säeduser. §. 446.

Kes kohtomässu ei mässu.

Latsse, kea weel ei olle 14. ealise, ning wan=
namehhe, kea jo ülle küwwekümmne õmma — kui
nemma wast ei olle rentniko ehk pärrismapidajaja

ehk omme maid laste kätte andnu piddada — ei mäsfa kohtomäsfa. Tallor. Säeduser. §. 447.

Kohtomäsfa arw.

Kohto = mäsfa wõetas kife masjide käest ütte-
arwo kofko, ni kui Tallorahwa Säeduseramato lissafirri E. selletap. Tallor. Säeduser. §. 448.

2. Krono = mäsfa.

Kuis neid hengi päle jaetas.

Ne kronomäsfa, mes egga henge päält tulle-
wa nõuda, pantas kifik ütte arwofirja, kelle pärra
ne mäsfa sisseaetas. Sensamman arwofirjan selle-
tetas wälja:

- a) paljus neid kronomäsfa om, mes egga ajastaja
ütterwisi mässetas;
- b) paljus neid om, mes ei tulle egga ajastaja
ütterwisi mäsfa;
- c) paljus se wäljateep, mes wälla päält neide
eest egga ajastaja tullep mäsfa, kea eessi hènne
eest ei jõwwa mäsfa. Tallor. Säed. §. 449.

Kronomäsfa arwofirri.

Kui arwofirri walmis om, sis kirjutawa kifik
Koggoõonna = kohto wannemba nink koggoduse wõör-
mündri omme nimme älla, nink mõisawallitsus kaep
firja läbbi. Eggaütter koggoduse innemisel om ka
lubba, sedda firja läbbikaia. Tall. Säed. §. 450.

Kunnaš kronomáſſu kockowöetaš.

Kronomáſſu peawa eſſtärrikult ſäratſel aſſal kockowöetama, miſ tallorahwal ſigehölpſamb om, rahha wäljapánna. Tallor. Säeduser. §. 451.

Kui mõnni maſmiſega wiſip.

Säratſile koggoduse innemiſile, kelleſt jo om arwalik, et nemma omme kronomáſſuga iſš pärrajäwa, wöip Koggoſónna=koſhus ſeddamaid pärran põimo kiik wiſja= ehk ellaja= mümiſt ärrakeelda, niin wöip ka neide wiſjaſt niin ellajiſt, kui ſe wöimalik om ilma et neide maſſapiddamine ſepärraſt ärrahäetetaſ, niſaſſo laſke ärramiſſuwa, et kronomáſſu wöiwa ſada ärramáſſetua. Tallor. Säeduser. §. 452.

Kunnaš kronomáſſu Kreiſrendi=koſto man peawa ſiſſe= máſſetama.

Koggoſónna=koſhus peap egga aſſaſtaja 1. Märzini niin 1. Tezembrini koggoduse poleaſſaſtaja=kronomáſſu=ſummat Kreiſrendi=koſto man ſiſſemaſma niin ſe tarbiſ jo 1. Webruarini niin 15. Nowembrini wälla päält kockowötma, meſ kelleke tulley máſſa. Tallor. Säeduser. §. 453.

Kuiſ ſedda taggaotſitaſ, meſ weel maſmata jänu.

Koggoſónna=koſhus peap ſedda, meſ mõnne koggoduse innemiſe hädda pärraſt ei jöwwa wäljapánna, ilma wiſimata ſige wälla päält kockowötma ehk wällaladikuſt täütma. Tall. Säeduser. §. 454.

Arwo=firju läbbifaemine.

Rihhelfkuna=kohtherra peawa, kui nemma wäl-laladifut üllekaewa, ka kronomássu arwofirju holega läbbifaema, kas kiik õigusega ütte sünnis. Tallor. Säeduser. §. 455.

3. Koggodusemássu.

Paljus sedda tulley mássa.

Kui koggodus kofkotulley, sis saap suremba hulga tahtmise pärra kinnitetus, mes koggoduse háäs ehk tarbiduses tulley wäljapánna. Tall. Säed. §. 456.

Koggodusemássu arwofirri.

Kui koggodus kofkotulley, sis peap selgeste kinnitetama, paljus nink mil ajjal koggoduse mássu peawa ärramásetama, nink üts arwofirri üllestetama, mes enne ei arwata tawwelises, kui olgo se eesmält mõisa polest läbbifaetu nink háäs kittetu. Tallor. Säed. §. 457.

Koffowõtmine.

Sel wiisil fáetuid nink kinnitetuid koggoduse mássu peap Koggoónna=kohhus kofkowõtma. Tall. Säeduser. §. 458.

Rendimásku, mes Rendikáskale másketas, ei arwata foggodusemáskus.

Reidesinnatside foggoduse másku arwu ei panta mitte neid rente, mes pärrišmapiddaja, kea foggodusen omma, Rendikáskale peawa masma. Tall. Säeduser. §. 459.

Máratse arwo párra weel muud foggoduse káest nõutas.

Mes weel muud foggoduse káest nõutas, ni kui korteri andmine (soldatile), kiudoandmine ic., sedda arwatas perremeeeste tallomaie suruse párra. Tall. Säeduser. §. 460.

Mes se peap tassuma, fe ei täüda, mes temma káest nõutas.

Kes sedda jättap täütmata, mes foggoduse po-
lest fáetas, se peap palgalise tööd tassuma, kedda foggodus temma assemele om palganu. Tallor. Säeduser. §. 461.

III. Tallorahwa maggasist.

Roggokónna=kohhus peap maggasi=ásja tállitama.

Roggokónna=kohto wölg nink kohhus om, seddamaid kui põim om löppetet, se eest hooft kanda, et willi, mes maggasi om wäljaantu, taggasi másketas. Kui kohhus túnnep wajja ollewat, wöip temma ka maggasiwölglast risuda. Tall. Säed. §. 478.

1. Maggasihone.

Eggal foggodusel peap üts wiljaait ollema, kos willi hoietas, mes foggoduse päält foggoduse hääs kofkowõetas. Se hone peap särane ollema, mes tullekahjo ei pelga. Tallor. Säed. §§. 479, 480, 481, 482.

2. Maggasifoggu.

Kui paljo wilja maggasin peap ollema.

Et maggasin wiljakoggu tärweline olles, sis peap eggaitte meestehenge eest — ent mõisaperre ei olle ütten arwatu — üts zetwert rükki nink $\frac{2}{3}$ zetwertit tõugo sisen ollema. Tallor. Säed. §§. 483, 484.

Kui paljo tõugu rõa eest arwatas.

Kui rõapõld om huffalännu, sis om lubba $\frac{1}{3}$ zetwerti rükki eest $\frac{1}{2}$ zetwertit keswi ehk $\frac{2}{3}$ zetwerti karu, nink kui tõug om huffalännu, pole zetwerti keswi ehk $\frac{2}{3}$ zetwerti karu eest $\frac{1}{3}$ zetwertit rükki sisesemäsja; ent maggasiwallitsus peap hoolt kandma, et eentullewal süggisel säeduse pãrra willi jälle säetu arwo pãrra ümberwahhetetas. Tall. Säed. §. 485.

Maggasifoggu täütmine.

Kon foggodusen maggasifoggu ei olle tärweline, jääł mässetas egga ajjastaja hengewilja sisse, seni kui arw täüis saap, nink se hengewilli teep egga ajjastaja wälja egga meestehenge päält $\frac{1}{2}$ zetwe-

rit rükki nink 1 karniz töugu. Tallor. Säeduser.
§§. 486, 487.

Res maggasist terri wöttap, peap odust masma.

Kui maggasifoggu täwweline om, sis mässetas egga zetwertti päält, mes maggasist wõdetas, $\frac{1}{16}$ zetwertti odust, nink se oduse willi arwatas egga ajastaja maggasi wiljakoggu mannu. Tallor. Säeduser. §. 488, 489, 490.

Hädä parrandamisēs wõip oduse wiljast wõtta.

Eht kül oduse willi maggasifoggule mannuarwatas, siski wõip hädä ajjal oduse wiljast hädä parrandamise tarbis wõtta. Tall. Säed. §. 491.

Maggasiwilja mämifest.

Kui se läbbi, et odust iks kõrra pärrast sisse mässetas, hulk wilja maggasin ennamb om, kui fäeduse pärra peap ollema, sis wõip sedda, mes ülle om, foggoduse hääs ärramüwwa. Ent se tarbis om wajja, et mõisawallissus nink Koggoõnna-kohto pämees maggasiwõõrmündriega kiik ütten nõwwun õmma nink ka Kubberner Kihhelskuna-kohtoherra küssimise päle om lubba andnu. Tall. Säed. §. 492.

Res foggodusest wäljalät, peap maggasi-kauzioni pandma

Kui üts foggoduse innemine üttest foggodusest, kelle maggasifoggu weel ei olle täwweline, wälja-

lät, sis peap temma se hengewilja eest, mes temma maggasiga weel wölgo om jänu ehk mes täl eddispäide weel olles mäsfa olnu, ni mitma ajastaja päle kui sedda hengewilja weel korjatas wilja sissemasma, ehk, kui se täl ei olle wöimalik, se eest kauzloni ehk käemeest pandma. Ent sedda nõutas wäljaminneja käest ennege wastse rewisionini. Tall. Säeduser. §. 493.

Wäljaminneja ei tohi jaggu maggasiist küski.

Wäljaminnejal foggoduse innemisel ei olle di-gust fest maggasiwiljast midda hénnele nõuda, mes temmast maggasihje peas pärrajäma. Tallor. Säeduser. §. 494.

Maggasifoggu õgwendamine, kui midda pudup ehk ülle om.

Kui maggasifoggu sepärrast omma säetu kõrra päle ei jä, et üttel ajastajal foggodusele ennamb rahwast päletulnu kui wäljalännu, ehk ennamb wäljalännu kui päletulnu, sis peap foggodus tõisel ajastajal sedda, mes wilja polest pudup ehk ennamb om, ärraarwama nink arwo nida teggema, et nipaljo wilja maggasin olles, et säeduse pärra egga meeste-henge päle 1 zetwert rükki nink $\frac{2}{3}$ zetwertit tõugo saas. Tallor. Säeduser. §. 495.

Eggaüts foggoduse innemine wastutap maggasi eest.

Foggodus wastutap omma hulgaga ni häste se eest, et maggasi wiljafoggu täiweline olles, kui

ka se hengewilja eest, mes egga ajastaja tulley pälemásja. Tallor. Säeduser. §§. 496, 511, 512.

3. Maggasi wallitsusest.

Maggasi wallitsuse eestkostmifest.

Maggasi willi saisap Roggokónna-kohto pämehe wallitsuse nink möllembide foggoduse wöörmündrite üllekaemise al, nink nesinnatse foggoduse ammetimehe wastutawa essääralikult maggasi eest. Tall. Säeduser. §§. 497, 498.

Maggasi wõtme.

Üts maggasiwötti om Roggokónna-kohto pämehe käen, tõine tõise foggoduse-wöörmündri käen, kolmas wötti om mõisawallitsuse käen. Möllemba foggoduse wöörmündri sawa eggaförd, kui maggasiwilja wastawõtmist ehk wäljaandmist om, wõtmid hénne kätte. Tallor. Säeduser. §§. 499, 501.

Roggoduse wöörmündrite tällitus.

Roggoduse wöörmündri kui maggasiwilja wastawõtja nink wäljaandja wastutawa se eest, et willi kõlbolik nink arw täüs om nink sawa eggaförd Roggokónna-kohto pämehe käest oppust, mes nell om wastawõtta ehk wäljaanda. Se oppuse pärra peawa nemma usfutawalt teggema nink ommaft wastawõtmifest nink wäljaandmifest Roggokónna-kohto pämehele nink mõisawallitsusele teedmist andma. Tallor. Säeduser. §§. 500, 502, 503.

Maggasist ei tohhi wilja raisata.

Maggasiwallitus peap se eest hoitma nink wastutama, et maggasiwilli mitte ei sa ilmasjanda raisatus, enge ennege foggoduse innemiste hädda parrandamises antus. Tall. Säed. §§. 504, 514.

Maggasiramatusi nink maggasipulgast.

Mes wäljaantas nink wastawõetas, peawa foggoduse wöörmündri foggoduse kirjutajal kiik puhhas maggasiramatohe lastma üllespanna, nink mõisawallitus kaep ramato läbbi. Päle to petas weel egga perremehhega maggasipulka. Tall. Säed. §. 505.

4. Maggasiwilja kokkowõtmisest.

Kuis maggasiwõlga sisseaetas.

Kiik mes maggasist lainuses antas, kiik mes oduse eest sissetulley nink kiik mes henge päält egga ajjastaja korjatas, peap egga ajjastaja kangeste sisseaetama, nink se eest wastutap Roggofonna-kohhus esfiärralikult. Mes maggasist om wõetu, peap 1. Nowembrini ärratasfutama. Tall. Säed. §§. 506, 507.

Dduft wõetas figeesmält eest ärra.

Kigist ajjastaja wiljamásust, mes sissetullewa, arwatas odust, kui sedda säeduse pärra tulley másfa, eesmält mahha nink pantas kui sissetulnu maggasiramatohe ülles. Tallor. Säeduser. §. 508.

Põllo üllekaemine enne põimo.

Et maggasiwilja ärramasmise pärrast es olles hirmo nink hengewilli nink odus masmata es jääs, peawa Roggokõnna-kohhus nink koggoduse wõör-mündri neide perremeeste põlda, kellest ei olle paljo maggasile lota, enne põimo üllekaema nink kui willi põimetas üllekaejat mannapandma. Tallor. Sædufer. §§. 509, 523.

Kui rääs riffup ehk põld muido huffalät.

Egga maggasiwõlglane peap õigel ajjal maggasiwõlga ärramasma, muido tedda risutas, kui ei olle arwalik, et täl õnnetus om johtunu nink rääs wilja om mahhapesnu ehk põld muido huffalännu. Kui maggasiwallitsufel südi om, et wõlg ei tulle sisse, sis peawa süalluse tassuma, mes pudup. Tallor. Sædufer. §§. 510, 511.

Mes pudup, aetas wälla päält kofko.

Kui maggasiwõlglane omma wõlga ei jõrwa ärramasfa, sest et ta waeses jänu ic., sis peap Roggokõnna-kohhus sedda pudust seddamaid fige perremeeste, rentnikuide nink pärrismapiddajide käest arwo pärwa kofkowõtma. Sefinnane pudus pantas kui wastne tallo wõlg ülles nink peap figeesmäst sisseaetama. Tallor. Sædufer. §. 512.

Kui kiit kogodus ei jõwva mäesfa.

Kui kigel kogodusel om wõimata, omma säe-
dust maggasi wasta täüta, sis ännap Kihhelfuna-
kohtoher sedda surembale kohtule teda. Tallor. Säeduser. §. 513.

5. Maggasiwilja wäljaandmisesf.

Kel õigus om maggasist abbi otši.

Koggoduse innemise, kel tõtteste hädda käen
om, peawa maggasist abbi sama. Tallor. Säedu-
ser. §§. 514, 515.

Hoost peap kánnetama, et willi maggasin hukka ei lá.

Et willi mitte se lábbi, et ta káwva aiga mag-
gasin saifap, hukka ei lá, sis peap kigewannembat
wilja eesmält wäljaantama nink sáratšile perremeh-
hile, kea kówva nink tõtteliko majjapiddaja õmma,
taleri arwo párra wanna maggasiwilja antama, et
nemma wahhetawa nink selsammal eentullewal süg-
gifel uudsset asfemele andwa. Tallor. Säeduser.
§§. 516, 517.

Kubberneri káest peap lubba kússitama.

Ilma Kubberneri lubbata ei tohhi maggasist
mitte kélleke midda lainuses antama, nink enne kui
maggasist nakkatas andma, peap Kihhelfuna-kohtoher
se tarbis lubba pállema. Tallor. Säeduser. §§.
518, 519.

Paljus rahwale maggasist terri wõip anda.

Koggoõonna-kohhus teep arwo, kui paljo wilja eggäüttele koggoduse innemisele wõip anda, nink ei lubba ennamb kui häddaste wajja om. Sepärast kutsup Koggoõonna-kohhus tükki kolm näddalat enne põimo kiik rentnikuid kokko, et eggäüts üllēs-ännas, kui paljo ta arwap, et täl maggasist terri peas tarbis minnema. Tallor. Säeduser. §§. 520, 521, 522.

Kuis maggasi eest ettefaetas, kui territahjid liig-
paljo om.

- 1) Kui rentnik teda ännap, et täl ennamb saap maggasist tarbis ollema, kui eentullewa ajastaja pärrametse kolme ku päle enne põimo kullup, sis faetas temma põldo ülle nink arwatas pärra, paljus põld peas wäljaandma.
- 2) Kui rentnik teda ännap, et täl ennamb saap maggasist tarbis ollema, kui pole eentullewa ajastaja päle kullup, sis pantas säratsese rentnikule wöörmündrid nink ei lasta täl omma lubbaga midda ommast masagist müüwa.
- 3) Ent kui luggu särane om, sis wõip ka koggodus se päle litsu, et perremees konkurssi älla saap nink temma omme wölgo ärramásfap, nimmelt kui figel koggodusel se läbbi peas kahjo ollema peljata, olgo sis et mõis sä-

ratse perremehhe ehk rentniko eest temma po-
leajastajatse tarbiduse pärrast peas käemehhes
löma. Tall. Säed. §§. 523, 524, 525.

Kas pärrisapiddajile ka maggasist terri antas.

Pärrisapiddajile antas sis ennege terri mag-
gast, kui neile esfääralik õnnetus om johtunu;
nink kui särane förd om, sis kinnitap Rihhelfuna-
kohtoher, kui paljo peap antama. Tallor. Säedu-
ser. §. 526.

Holekandmine waeste eest nink pärrato laste eest.

Mes waeste nink waeste laste päle kullup,
aetas egga süggise maggasihhe kokko, ent ilma odufeta.
Tall. Säed. §. 527.

Paljus ülleülde maggasist wõip wäljaanda.

Pool maggasikoggu peap ifs maggasin put-
mata ällale hõietama, sepärrast ei tohhi ka ennamb
kui poolt maggasiwilja wäljaanda, nink tõifest polest
wõip sis ennege wõtta, kui hädda kutsup nink Kub-
berneri polest lubba antas. Tall. Säed. §§. 528,
529. — 548.

Dbuse taggasijätmine.

Kui figipoli willi huffalännu, sis wõip odust
taggasijätta, ent ei mitte muido kui Kubberneri lub-
baga. Tallor. Säeduser. §. 530.

6. Maggasi üllekaemisest.

Maggasit mõdetas ümber ning antas kohtule teedmist.

Egga ajastaja Juli kuul mõdetas maggasiwilli ümber ning Koggoõnna = kohhus peap Rihhelfkuna = kohtoherrale teedmist andma, kui paljo wilja sissen om. Nisamma peap Koggoõnna = kohhus ka Rihhelfkuna = kohtoherrale teedmist andma, kui kiik maggasiwõlla õmma sisseactu ning arwalikus sanu, kui suur maggasifoggu õigede om. Tall. Säed. §§. 531.—533.

Rihhelfkuna = kohtoher kaep ülle.

Rihhelfkuna = kohtoher kaep egga ajastaja kiik omma kohtokõnna maggasid ülle ning wald annap temma käägi tarbis tälle kindohobbestid. Tallor. Säeduser. §§. 534, 535.—540.

7. Mes maggasiasjun mõisawallitsuse õigus ning kohhus om.

Mõisa polest taetas maggasiwallitsust ülle.

Mõisawallitsus peap se päle kaema, et koggoduse maggasit säeduse pãrra wallitsetas ning annap Rihhelfkuna = kohtoherrale teedmist, kui middake halwaste lõitaw ollewat. Kui mõisawallitsus et kaehãste pãrra, sis peap ta esst wastutama ning maggasifoggu eest saisma. Tallor. Säeduser. §§. 541, 543, 549.

8. Maggasiwõlla kokkowõtmisest.

Maggasiwõllast.

Maggasiwõlla peawa kike käest kõrwaste siseaetama, kui jäetu maggasifoggu henge arwo pärra ka täwwekust käen om. Tallor. Säed. §. 550.

Mes sis tulley tähhelepänna, kui pudust lõitaw maggasin ollewat.

Maggasiwõlg om üts wõlg, mes perremees hénne eest omma nimme päle lasssep üllespänna; sepärast ei wõi sedda üttest perremehhest tõise päle, se om tallo päle, kirjutada. Kui wastne perremees wanna perremehhe maggasiwõlga hénne päle wõttap, sis peap temma sedda seddamaid ärramasma ehk kauzioni pandma. Tallor. Säed. §§. 551.—553.

Mássetaw maggasiwõlg nink ilmnássetaw maggasiwõlg.

Ilmnássetaw maggasiwõlg om särane, mes kuigi wiisil ei wõi sada ärratasfutus, nink mássetaw maggasiwõlg om särane, mes weel ei olle siseaetu, ent kellest om lota, et ta sissetulley. Ilmnássetawat maggasiwõlga om wajja Kubberneri lubbaga otsani mahhastutada. Sedda pudust, mes magasile se läbbi tulley, täüdetas muist odusega, muist ajastaja hengewiljaga. Mássetawa maggasiwõlla pärrast arwap Koggofõnna-kõhhus ärra, kas wõlglane jõwwap seddamaid ärramasja, wai ei jõwwa, nink ännap, kui ta tahhap, tälle aiga, ehk

rifup tedda, kui ta sedda lõwmap wajja ollewat. Mes mässetawast wöllast sel wiisil ei tulle sisse, sedda aetas wälla päält kokko. Tallor. Säeduser. §§. 554, 567.

Kui wöglane tahhap maffa käest ärraanda.

Perremees ehk rentnik, kel maggasiiga weel wannast wölgo om, ei tohhi maffast wäljaminna, enne kui maggasiwölgo om ärramäsetu, ehk peap käemeest saatma. Tallor. Säeduser. §. 568.

Kui wöglane tahhap foggodusest wäljaminna.

Kel maggasiiga wölgo om, mes mässetawa wõlla arwu arwatas, ei tohhi foggodusest wäljaminna, enne kui wölgo täwweste om ärramäsetu, olgo sis et foggodus sedda tahhap hulga päält ärramässa. Tallor. Säeduser. §. 569.

Kui mõisaher perremehhele üllesütley.

Kui mõisaher talloperremehhele ehk rentnikule üllesütley, enne kui temma wanna maggasiwölgo tassa om, sis ännap Koggoõonna-kohhus otsust, kas temma konkurfi älla saap ehk peap tõga foggodusele omma wõlla ärratassuma. Tallor. Säed. §. 570.

Kui mõisawallitsus käemehhes lööp.

Kui mõisawallitsus ütte maggasiwõlla pärrast käemehhes lööp, sis kandko ka mõisawallitsus hoolt, et wölgo Jürripäiwani tassa saas, muido peap mõisessi wõlla ärramässa. Tallor. Säeduser. §. 571.

Mes waija om tähhelepänna, kui maggasiwöglast tulley
rifuda.

Kui maggasiwöglane omma wõlla pärrast peap
rifutama, sis om temmal, ni kui muilke wöglastil,
lubba, essi neid äsju nimmitada, mes ta wõlla eest
tahhap käest ärraanda. Klismise man jättap koh-
hus tallo jädawat hääd, kui eale wõimalik om,
putmata. Tallor. Säeduser. §. 572.

IV. Wällaladikust.

Mes wällaladikun hoietas.

Wällaladikun petas rahha nink rahhatähhe, mes
wällarahwa essiärralik ommandus om. Tallor.
Säeduser. §. 573.

Kuis sedda hoietas.

Sedda hoietas mõisawallitsuse üllekaemise al sä-
ratsen kottusen, kos temma putmata saisap, nink pan-
tas kolme tabbaga kinni. Tall. Säeduser. §. 574.

Koggoduse hä pantas sise.

Kiik rahha, mes koggoduse hulgaga om sadu,
mes müdu maggasiwilja eest sisetulley, mes kooljast
pärrajääp kel pärrandajat ei olle, nink mes inne-
mise wiimsen säedmisen wällaladiko päle om lub-
batu, arwatas wällaladiko=rahhas. Tallor. Säe-
duser. §. 575, 576.

Kel häddaste wajja om, sel antas rahha lainuses.

Roggoõnna = kohhus wõip mõisawallitsuse nink Rihhellkuna = kohtoherra lubbaga säratsile koggoduse innemifile, kel häddaste wajja om, wällaladikust rahha lainata, kui nemma käemeest saatwa nink een-
tréssi maswa. Tall. Säed. §§. 577, 578, 580.

Kui wõlglane wibip tassumifega.

Kes wällaladiko rahha, mes ta lainuses fanu, ei mäsfa säetu ajjal taggasi nink üttest ajjast tõiste wibip, sel saap kohtuga teggemist. Tall. Säed. §. 579.

Arwopiddamine nink üllekaemine.

Wällaladiko wannemba pandwa firja, mes sisfetulley nink wäljalät, nink kaewa egga kolme ku pärran wällaladikut ülle. Mõisawallitsus kaep egga ajjastaja ütskõrd ladikut ülle, ent wõip ka mit-
toforda ajjastajal üllekaia. Tall. Säed. §. 581.—583.

Wällaladiko rahha pantas eentréssi päle wälja.

Kui rahha, mes wällaladikun hoietas, nipaljo peas sama, et ei tohhi julguda fedda ladikun ennamb hoita, sis antas fedda Piwlandima Landstoa = kassale ehk Kredit-kassale rendi päle wälja. Tallor. Säeduser. §. 584.

V. Koddapolikuis.

Mes koddapolik om.

Koggoduse innemise, fea ei olle pärrismapid-
daja, ei ka rentniko, ei ka tenijarahwas, nink koggo-
dusest üllespetas, ehk nemma kül jöwwas essi omma
pääd toita, arwatas koddapolikuis nink ei pea en-
namb eddispäide fällitama. Tall. Säed. §. 600.

Mil wiisil aigomöda koddapolikuid tahhetas ärrahäetada.

Koddapolikuide pärrast peap nöuwo petama,
neide ello nidade kõrda sata, et nemma mitte ümber
ei hulgu nink kirja ei te, ent et ka eddispäide
wastsid koddapolikuid ei pea päletullema. Sepär-
pärrast pantas neid kirja. Tallor. Säeduser. §§.
601.—603.

Kuis neid kirja pantas.

Säratsen kirjan pantas ülles:

- 1) Wiggasid nink fea ei jöwwa tööd tetta, nink
kirjutetas mannu:
  - a) kas neil essi omma majja om, kas nem-
ma matööd teggewa nink kas neil ellajid
om?
  - b) kas nemma töise kõrwal ellawa nink ma-
tööd teggewa?
  - c) kas nemma hantwärgitööd teggewa?

d) Kas nemma sugguke ei jõwwa tööd tetta, liigwanna nink jõwweto, haige nink sandi õmma?

2) Terwid, fea jõudwa tööd tetta nink omma pääd toita, nink nimmelt

a) säratsid, kel essi omma majja om nink fea matööd teggewa nink ellajid piddawa;

b) fea tõise kõrwal ellawa, makolgakest pid-dawa nink ellajid kaswatawa;

c) fea matööd teggewa, ent ellajid ei pea;

d) fea kül jõudwa nink tahtwa sullasen ehk päiwilisen omma pääd toita, ent omne latfi nink majjalisi ei jõwwa üllespiddada;

e) fea hantwärgi- ehk muud kae-tööd teggewa;

f) fea märastke tööd ei te, kel kõnnegi saistust ei olle, fea ümberhulkwa nink omma laiskuse, halwa ellokombe nink rummaluse läbbi koggodusele ennege pahhanduses õmma. Tallor. Säed. S. 604.

Mes modo neid kirju kirjutetas.

Koggoõbuna-kohhus kirjutap neid ütte jonekirja pärra (Tallor. Säeduser. Lisfakirri F.) kats näd-dalat enne Zürripäiwa walmis nink sadap neid 1. Mai-ku päiwani Kihhelnuna-kohtoherra kätte, kui mõisawallitus neid eesmält om läbbikaenu. Tallor. Säeduser. §§. 605, 606.

Üllekaemine Rihhelfuna = kohtoherra läbbi.

Egga ajastaja ütškörd kaep Rihhelfuna = kohtoher figin omma kohtokónna mõislin koddapolikuide arwo nink ellamist ülle. Kui kirri ei tulle tõttega ütte, sis másap Koggoónna = kohhus egga henge eest, mes ei olle kirja pantu, 25 kop. hõbb. trahwi waesteladiko sisse. Tallor. Säeduser. §§. 607.-- 609.

1. Tõbbitse, wánnuse läbbi jõwetus jánu nink säratse innemise, fea muist sugguke ei jõwwa tööd tetta, muist ommast káe tööst ei sa omma pääd toita.

Sáratse koggoduse innemise, fea ei jõwwa tööd tetta nink omma pääd toita, fea wanna nink jõwweto omma, fea häddalise nink sandi omma, pantas eesjárwaliko koggoduse waeste = arwu ülles nink sawa waesuse = tähte. Neid selletetas koddapolikuide arwust wälja. Tallor. Säeduser. §. 610.

Kea weidifese jõudwa tööd tetta, ent omma tõga ei jõwwa omma pääd toita.

Sáratse koggoduse innemise, fea weidifese jõudwa tööd tetta, ent ommast tööst ei wõi ellada, sawa koggodusest abbi. Kui mõis ei olle féllega rahhul, mes neile koggoduse polest lubbatas, sis ánnap Rihhelfuna = kohtoher otsust. Tallor. Säeduser. §. 611.

Kea omma kae päle jäwa.

Säratsid koddapolikuid, kea hädda pärrast jõudwa weel tööd tetta, wõip koggodus omma kae päle jätta,

- a) kui nemma omman majjan ellawa, makolgakest piddawa nink kui neil hobbest nink lehma om;
- b) kui ne perremehhe, kelle kõrwal nemma ellawa, neile ellocas lubbawa forterit anda;
- c) kui nemma hantwärgitööd teggewa, et neil wõip hantwärgi-tähte anda. Tallor. Sæduser. §§. 612, 613, 614.

2. Kea terwe omma nink jõudwa tööd tetta.

Neid sünnitas töle.

Kiik koddapoliko, kea terwe omma nink jõudwa essi omma pääd toita, sünnitas tööd hendale otsma. Kui nemma laiskuse ehk holetuse pärrast sedda ei tahha, sis neid pantas wäggisi töle ehk aetas koggodusest wälja. Tallor. Sæd. §. 615.

Koddapoliko, kel omma majja om.

Kui säratsil koddapolikuil essi omma majja om, kui nemma maad piddawa nink kui neil ellajid om, sis nemma wõiwa jada, kos nemma omma, et neile ennege maad weel nipaljo mannumõedetas,

kui majja üllespidamises tarbis lät nink nemma sis ka se cest renti maswa. Tallor. Säeduser. §§. 616.—619.

Kui koddapoliko fõise fõrwal ellawa.

Koddapoliko, kel kül ellajid om, ent kel ei olle omma ellomajja, enge ellawa tõise fõrwal nink piddawa omma maad, wõiwa sinna jäda, kos nemma õmma, ent nemma peawa renti masma nink nipaljo maad weel fõrwale wõtma, kui majja üllespidamises tarbis lät. Tallor. Säeduser. §§. 620.—622.

Koddapoliko, kel sugguke nõuwo ei olle.

Koddapoliko, kea maad piddawa, ent kel ellajid ei olle, ei pea sugguke fällitama, enge peawa sullastis jäma. Tall. Säed. §. 623.

Kea hantwärgi- nink muud ammeti-tööd teggema.

Kui koddapoliko ettekäändwa, et nemma hantwärgi- ehk mu ammeti-tõga tahtwa omma pääd toita, sis peap selgust tettama, kas nemma omman ammetin päteidust lõidwa, wai ei, nink kas neile wõip lubba anda, omma ammeti mannu jäda. Tall. Säed. §. 624.

Hantwärgitäh.

Kui koddapolikule mõisast lubba antas, omma hantwärgi ehk ammeti mannu jäda, sis peap temma Rihhelskuna-kohtoherra een tõttes teggema, et temma

omma ammeti tööd oskap tetta, nink sis temma käest hantwärgitähte pällema. Kes hantwärgitähte ei olle sanu, se peap tenistust otsma ehk maad rendi päle wõtma. Tallor. Säeduser. §§. 625, 626.

Roggoõonna=fohhus pannep neid tenima.

Roggoduse innemisi, fea sullasen ehk päiwilisen ei jõwwa omme latfi nink majjalisi toita nink se-pärrast koddapolikuis jäwa, pannep Roggoõonna=fohhus, kui nemma kats näddalat enne Jürripäiwa ei olle kindmat assent sanu, hénne kottalt tenima ehk juhhatap neile päiwilise tööd kätte. Kui nemma sega ei tahha leppida enge wastapandwa, sis tet-tas neidega kui hulljidega. Neide majjaliste nink laste eest, fea essi ei jõwwa omma pääd toita, kán-nap Roggoõonna=fohhus hoolt. Tallor. Säeduser. §§. 627, 628.

Hulljisi.

Kiik foggoduse innemise, fea jõndwa tööd tetta nink omma pääd toita, ent ei olle rentniko, ei ka tenjarahwas, ei ka säetu hantwärgimehhe, nink foggodusen ellawa, ilma et neil tööd ehk saistust olles, kääwa hulljide eest. Tallor. Säeduser. §§. 629, 630.

Mes hulljidega tettas.

Hulljid wõip foggodus panna, kohhes ta neid tünney kõlbawat. Foggodus wõip neid

- a) omman ehk wõeran wällan tenima panna;
- b) wõip neid ärrapalgata säratse tö päle, mes kohto polest foggoduselt nõutas, ni kui tesäedmine, ehk muiale, kon palgalisõ krono-tõle wõetas;
- c) wõip neid palga nink üllespidamise eest prügitu-te-säedmise mannu panna ehk wabrikohere ärrapalgata. Tall. Säeduser. §. 631.

Kui nekrutiwõimine om.

Kui nekrutiwõtmise aig om, sis wõetas kiik foggoduse koddapolikuid kokko nink selletetas neide seast neid wälja, kea sõtta kõlbawa. Ne losiwa sis een tõisi foggoduse innemisi kigeesmält henda waijel, nink kelle päle kiik sattap, se peap foggoduse eest sõtta minnema. Tallor. Säeduser. §. 632.

Neide ärrasaatmisest kronotõle ehk tühjale male.

Kui foggodus nink Kihhelfuna-kohthoher kostegi neile assent ehk pätoidust ei löwwa, sis kirjutap Kihhelfuna-kohthoher wibimata neide pärrast Kubbernerile nink pällep, säratsid kõlwatumaid innemisi kronotõle ehk tühjale male ärrasata. Tallor. Säeduser. §§. 633.—635.

Kui hullja tenistust om löidnu.

Kui säratse koddapoliko, keddi koggodus omma tahtmist möda kohhegi wõip tenistuste panna, töttes tegewa, et nemma lähhemetse eentullewa Jüripäiwani assent nink pätoidust omma löidnu, sis pääsewa nemma koggoduse tö- ehk tenistuse-sundusest wällale. Tallor. Säeduser. §. 636.

Koddapolikuide ärrahäetamisest.

Koggodus peap mõisawallitsuse lubbaga nink abbiga ligest jõrwust püüdma neid säedusid täüta, mes koddapolikuide ärrahäetamisest omma kinnitetu, nink lige holega se päle walwama, et mitte töisi koddapolikuid jälle wastsest päle ei tulle. Tallor. Säeduser. §§. 637.—640.

Pärrajanuid koddapolikuid pantas kirja.

Et jo aigaste se wasta saas nõuwo petus, et kohhegi ennamb koddapoliko assent ei jä, sis peap koggoduse wallitsus egga ajastaja 1. Mai-ku päiwani Rihheltuna-kohtoherrale kirja saatma, kos kiik koggoduse innemise omma ülleswõdetu, kea Jüripäiwal ei olle tenistust fanu. — Kiik koggoduse innemisi, kel ei olle waesusetähte ei ka tenistust, ent siski koggodusewallitsuse käest üllespiddamist ots- wa, pantas neide arwolisis, keddi koggodus wõip panna, kohhe ta essi arway. Tallor. Säeduser. §§. 641, 642.

VI. Mes weel essiärralikult foggodusele tulley tähhelepánna.

Mes essiärralikult foggodusele nink foggoduse wannembile om tähhelepánna waeste üllespidamise pärrast, hõlekandmise pärrast hüllude nink többitside eest fea külgenakkawat tõppe pöddewa, tullekahjo nink mõtsapallamise ehk tõpra- nink hobbese-koolmise pärrast nink honete üllesteggemise pärrast foggoduse tarbiduses, sedda om kiik löida T. S. §§. 585.—599., nink nekruinwõtmise pärrast §§. 462.—477.

VII. Kirriko: nink koli-asjust.

Tallorahwa Säeduseramatun §§. 643. nink 644. oppetetas, mes tallorahwal nink kirriko-foggodusel tulley kirriko, kirrikomõisa, oppetaja nink kirrikoteenride pärrast, nink §§. 645.—657., mes neil wälla kolide säedmise nink üllespidamise pärrast tulley tähhelepánna.

VIII. Roggofónna-kohhus kui polizei-kohhus.

Tällitus.
Roggofónna-kohhus kui polizei-kohhus walwax se ülle, et foggodusen rahho olles, tälleke liga es

saas tettus nink rahwa sean kiik förrapärrest eddest-
lääs, ka se ülle, et rahwas warra nink ommanduse
polest parremba förra päle saas, nink hoiap targal
wisil ette, et mitte säeduse wasta es saas tettus. Kigin
polizei-asjun, mes koggoduse rahholiko ollemist nink
warra-üllespiddamist putwa, küllep kohhus ammeti
polest pärra nink tällitap mes wajja om. Tallor.
Säed. §. 659.

Polizei-tällituste jaggamine.

Et polizei-kohto üllekaemine wõis tärwemb
õlla, jaggawa Koggoõnna-kohhomehhe omme polizei-
tällitust nidade henda wajjel, et eggal mõisa kolgal
omma üllekaeja om. Tallor. Säeduser. §. 660.

Koggoõnna-kohto esjärralikõ tällituse.

Koggoõnna-kohhus kui polizei-kohhus peap
esjärralikult sedda tällitama, mes siin allan om
luggeda.

- a) Temma peap walwama, et ilma pääsita rah-
wast, ehk säratsid, kelle pääsi ülleaiga lannu,
fante, hulkjid, paggejid nink wäe päält pae-
nuid koggodusen ei peä ollema ehk petama.
- b) Temma peap tärweste täütma, mes Säedu-
feramatun §§. 600. — 642. koddapoliikuide
pärrast kästas.

- c) Temma peap teedmist andma, kui piriwiri ehk kuppatsse asemest omma ligutetu ehk ärrahäetetu, ehk kui pirimehhe omma ülle piri ajjanu.
- d) Temma peap küik säedma, mes wajja om, kui tullekahjo, mõtsapallamine, ehk hobbese-nink töpra-koolmine johhup ollema.
- e) Temma peap koggoduse waeste eest hoolt kandma. Tallor. Säeduser. §. 661.

Nuhtlemisest Koggoõonna-kohto läbbi.

Tallorahwa polizeisäeduste ülleastmist nuhtlep Koggoõonna-kohtus sel wiisil, et ta süüdlast kangeste nomip, tedda sünnip tõist andispällema, omma halwa sõnna taggasiwõtma nink kahjo tasfuma, ilma palgata nink omma leiwaga koggoduse hääs (ent ei mitte kaugambas kui kolmes päiwas) tööd teggema, ehk ka et ta süüdlast (ent ei mitte kaugambas kui kolmes päiwas) kinnipannep, förd ni et ta wangin ka süüwa saap, förd aina wee nink leiwa päle, nink wiimselt et ta ülleastjale lassep (ei mitte ennamb kui) 30 löki keppiga anda. Tall. Säed. §. 662.

Kuis neid nuhheldas, fea ei olle tallorahwa saifusest.

Koggoduse innemise, fea omme esstärwaliko saifuse õiguste pärrast ei olle tallorahwa arwolise, saiswa kül figin polizei-asjun Koggoõonna-kohto al, ent karristetat ennege säratse nuhtlemisega, mes neide saifuse õigustid wasta ei olle. Tall. Säed. §. 663.

Mõisaperre.

Tenijarahwas, kea mõisa leiwa pääl omma, mõisa kuba nink mõtsahoitja saiswa kigin polizeiasjun Roggokõnna=kohhto al, et ennege kohhus ei wõi neid ilma mõisa teedmata ehk lubbata laske nuhhelda. Tallor. Säeduser. §. 664.

Nuhtlemisen tettaš innemiste wajjel wabhet.

Keddas ei sünni keppilögiga nuhhelda, sel arwatas ütte päiwa kinnipandmist kümne keppilögi eest, — laste, kea weel ei olle 14. ealise nink naisterahwas ei wõi kunnage ennamb kui 20 witsalöki saia; wánnutu ammetimehhe, ülle küwwekümnicealise, häd-dalise nink nõrga lomuga innemise, rássejallutse nink immewa lastega naise ei sa kunnage löki. Tallor. Säeduser. §. 665.

Ihthonuhtlust wõip rahhatrahwis muta.

Eggäüts, kelle päle Roggokõnna=kohhus löginuhtlust om mõistnu, wõip omma pällemise päle fest ihthonuhtlusest wállale saia, kui ta eggäütte lögi eest 20 tenga hõbb. másap; ent siski wõip Roggokõnna=kohhus sedda muutmist ka keelda, kui ta tün-nep, et ihthonuhtlus mõnnel tullusamb om. Tallor. Säeduser. §. 666.

Nuhtlus ei pea kangeb ollema, kui ülleastja om ärrateninu.

Nuhtlus peap ülleastmisega pärrajalt ütte sündima, nink kohtul om keeldmata, omma tahtmist möda ka nuhtlust nõrgutada. Tall. Säed. §. 667.

Don kottal ülleastjat nuhheldas.

Polizei = sü pärrast nuhtlep Koggoõõnna = kohhus kohto paigal, kui Säedusen nimmelt tõine kottus ei olle nimmitetu. Tallor. Säeduser. §. 668.

Riismisest.

Koggoõõnna = kohtul om wõimus, eggäütte koggoduse innemist, ke julgup omma säedust täütmata jätta ehk säedusele wastapanna, riismise läbbi sundida. Tallor. Säeduser. §. 669.

Kui mõisawallitsusel Koggoõõnna = kohto wasta õigusega om wastakõnnelemist.

Kui Koggoõõnna = kohhus mõisaherrale ütte õiguse = asja pärrast, mes her temmalt nõwwap, peas wasta ollema, nink her sega rahhu ei jä, sis peap Koggoõõnna = kohhus, herra kahjo nink wastutamise päle, ilmakeeldmata mõisaherra tahtmist teggema, ent wõip hènne kottalt sedda asja Rihheltuna = kohto ette kanda nink pällelda, et Rihheltuna = kohhus ümber tallitas nink otsust annas. Rihheltuna = kohhus sadap sis sedda asja otsa, wai annap wahheotsust. Tall. Säeduser. §. 670.

Kui mõisavallitsuse polest Roggokõnna-kohto säedmise täitmist keeltas.

Mõisavallitsuse õigus om Roggokõnna-kohto säedmise täitmist — ent ennege omma kahjo nink wastutamise päle — keelda, nink sis lät assi Rihhelnuna-kohto ette, kost otsust antas. Tallor. Säeduser. §. 671.

Kui kaibust tõstetas Roggokõnna-kohto päle, et kohhus olnes omma säedust täitmata jätnu.

Kui mõisa polest ehk koggoduse polest Roggokõnna-kohto ehk ütte kohtomehhe päält neide ametipiddamise pärrast südi lõitاس, sis kaibatas selle pärrast Rihhelnuna-kohto een, kel melewalda om, sedda süallust kohtomeest säeduse wõimoga õigese tele sata ehk tedda rahhatrahwi älla panna. Rihhelnuna-kohhus wõip ka süallust kohtomeest Roggokõnna-kohto päält ärrasata, ent kui sedda om sündinu, sis ännap Kreisrihtri-kohhus pärrameest otsust. Tallor. Säeduser. §. 672.

IX. Õigusemõistmise-kohhus.

Õigusemõistmise tarbis õmma 4 kohhut säetu:

- 1) Roggokõnna-kohhus,
- 2) Rihhelnuna-kohhus,
- 3) Kreisrihtri-kohhus,
- 4) Hoowrihtri-makohhus.

et se tarbis weel muialt olles kasku ootmist. Tallor. Sæduser. §. 759.

Tõine Roggokõnna-kohhus ei wõi tõisele kasku anda.

Tõine Roggokõnna-kohhus ei lasse omma otsust tõisel Roggokõnna-kohtul täüta, enge peap se pärrast Kihhelskuna-kohhut pällema. Tallor. Sæduser. §. 760.

Lassep suremba kohto otsust täüta.

Roggokõnna-kohhus tallitap suremba kohto otsuse täütmist, kui ta se pärrast kasku saap. Tallor. Sæduser. §. 761.

Roggokõnna-kohhus kui eestkostja-kohhus.

Roggokõnna-kohhus om omma koggoduse pärrajänu laste eestkostja-kohhus, pannep wannembide pärrajänu hääd feddamaid kirja nink walwap se ülle, et kiik nida sünnip, kuis Sæduseramatun §§. 993. nink 994. kinnitetas.

Ent Roggokõnna-kohtul kui pärrato laste eestkostja-kohtul ei olle säratside koggoduse innemistega, kea ei olle tallorahwa saisufest, middake teggemist. Tallor. Sæduser. §§. 762, 763.

Kui mõisawallitsus lassep Roggokõnna-kohto läbbi rentniko käest tallo ärrawõtta.

Kui mõisawallitsus Roggokõnna-kohtult nõw-
wap, et ta rentniko käest peap maad ärrawõtma ehk

rendikontrahti tühjas mõistma, ning Koggoõõnna-
kohhus kullep sedda asja ülle ning annap mõisa
tahtmise pãrra otsust, sis wõttap Koggoõõnna-
kohhus rentniko kãest, kui rentnik ka peas surembat koh-
hut kãüma, ifs maad ärra ning panney rentniko
hãäst nipaljo kinni, kui otsuse täütmisses wajja om.
Ent Kihhelskuna-kohtule om wajja teedmist anda.
Tallor. Sãeduser. S. 764.

Kohtopeeglist.

Kui Koggoõõnna-kohhus koon om, sis peap
kohtolawwa pãäl kohtopegel ollema. Tallor. Sãe-
duser. S. 765.

Kohto tãllitusi pantas kirjja.

Koggoõõnna-kohto tãllitusi pantas sel wissil kir-
ja, et ütte se tarbis keüdetu ramato sisse, kelle leh-
hekülje kiik numriga õõmma tähhendetu, kohtopãiw,
kohtomeeste man-ollemine, riomeeste nimme, rioassi,
tõttesteggemise ning wastakostmise, kohto otsus ning
mes mõisaber se pãle om tãnnu, kiik Wãkele ülles-
kirjutetas. Sãratse wãikese asja, mes ennege poli-
zei-asja õõmma, pantas ennege lühhidelt ülles. Tall.
Sãeduser. S. 766.

Kontrahitramat.

Päle se om Roggokõnna-kohtul weel üts tõine lehhe-numriga tähhendetu nink Rihhelfuna-kohto pit-satiga märgitu ramat, kos üts tähhejone pärä kir-jutetu juhataja ehk register om mannupantu, kelle pärä rutto kiik tallo nimme ramatust wõip kättefaia. Selle ramato sisse pantas kiik kauba-, rendi-, te-nistuse- nink mu kontrahiti, wõllatunnistuse nink muido nisuggutse asja, mes susõnnaga Roggokõnna-kohto protokõlli een õmma üllestunnistetü, tunnista-jajide pälemise päle ülles, kui neide sissen middake wasta säedust ei olle. Sest ramatust wõip ka jälle, kui kelleke wajja peas ollema, temma päle-mise päle mõnni tük sada wäljakirjutetus nink kohto tunnistus mannupantus, et kirri sega ütte tulley, mes ramatun om üllespantu. Mõisaherra kohhus om, kiik, mes temma wällarahwale lainuses om andnu, sia ramato sisse laske üllespänna nink ka mannukirjutada, kui wõlg om ärramásfetu. Tallor. Säeduser. §§. 767.—769.

Roggokõnna-kohtus kaetas ülle.

Roggokõnna-kohtus kaetas egga ajastaja fige-wähhembalt ütseförd Rihhelfuna-kohto läbbi ülle. Tallor. Säeduser. §. 770.

2. Rihhelfuna-kohtus.

Rihhelfuna-kohtus peap, kui kaibaja om tün-

nistuse-tähte tonu, et temma kaibuse-assi Koggoõnna-kohto man om een olnu, kaibust wõtma kuulda:

1) kui riid om tallorahwa sean tõine tõisega, ehk foggodusel tallomehhega ehk tallomehhel foggodusega;

2) kui foggodusel kaibamist om Koggoõnna-kohto wasta ninik foggoduse wööründrite wasta, ehk foggoduse wööründrite Koggoõnna-kohto wasta;

3) kui mõisawallitsusel kaibamist om foggoduse wasta ehk tallomehhe wasta ehk Koggoõnna-kohto wasta ehk foggoduse wööründrite wasta;

4) Rihhelfuna-kohtus pürwaw kaibust mõisawal-
litsuse wasta häga waikistada; ent kui nem-
ma ei tahha leppi, sis ännap kohtus kohto-
kääjile teda, mes temma arwaw õigus olle-
wat. Kui nemma sega ka ei olle rahhul,
sis lät assi Kreisrihtri-kohto ette, kost kohto-
kääja otsust peawa ootma. Ent seni wõip
Rihhelfuna-kohtus wäheotsust anda, mes
Kreisrihtri-kohtule peap teda antama;

5) Rihhelfuna-kohtus peap kohtokääjile, kui
nemma tahtwa, protokõlli ramatust liihhidest
wälsakirjutama, mes sinna om üllespantu;

6) Rihhelfuna-kohtus heidap Koggoõnna-kohto
wannembid ninik neide abbimehhi, ka foggo-
duse wööründrid ninik Rihhelfuna-kohtomehhi

roppo ülleastmuse ning häüto ellokombe pärrast seni ammeti päält ärra, kunni Kreisrihtri-kohhus sedda äsja pärraküllep ning otsust ännap. Wähhemba ammeti-ésfingo pärrast karristap Rihheltuna-kohhus susönnaga; wastapandmuse pärrast panney temma säratsid ammetimehhi neljas ehk küwwe päiwas kinni;

7) Rihheltuna-kohhus kinnitap waeste laste wöör-mündrid neide ammetin. Temma kaep neid eestkostja-arworamatuid, mes Roggokõnna-kohhus egga ajjastaja 10. Januarini tälle sisse-sadap, läbbi ning sadap egga ajjastaja 15. Märzini omma eestkostja-arwoandmist Kreisrihtri-kohhto kätte;

8) Rihheltuna-kohhus täüdap kiik suremba kohhto káske ning nõudmist tallorahwa asjun ärra ning walway se päle, et otsus, mes Rihheltuna-kohhus essi hénne kottalt om andnu, ka seddamaid, kui otsus om kindmas sanu, är-ratäüdetas. Tallor. Säeduser. §. 772.

Kontrahti- ning kinnitamise-ramat.

Rihheltuna-kohhus peap hénne man ütte kinnitamise- ning kontrahti-ramato, kelle sisse kiik rendi- ning mu kontrahti üllespantas, kui nemma säedusega üttetullewa. Kiik kirja, mes tahyetas laske kinnitada, peawa se tarbis kolmen eksemplarin sisse-antama. Tallor. Säeduser. §. 773.

3. Kreisrihtri=kohhus.

Kohtowannembist.

Kreisrihtri=kohtowannemba omma üts pämees nink kats Usfessert pärrismõisniko suggust nink kats kohtomeest tallorahwa suggust. Neidsinnatsid kats kohtomeest wallitas Rihhellkuna=kohto kohtomeeste seast kolme ajastaja päle, kinnitetas Hoowrihtri=ma=kohto läbbi omman ammetin nink heidetas ka Hoowrihtri=ma=kohto läbbi ammetist ärra, kui neil südi om. Tallor. Säeduser. §§. 778, 781.—783, 785.

Kohto tallitus õiguse asjun.

Kreisrihtri=kohhus kui õigusemõistmise=kohhus om egga kolme ku taggan koon nink ei segga henda mitte esst hennesest õiguse=asju sisse, enge wõttap ennege sis säratsid asju wasta, kui nemma Rihhellkuna=kohto man omma een oluu nink kohtokäüja fäält ei olle õigust sanu, ehk kui säratside päle kaibust tõstetas, kea omma saifuse pärrast ei puttu Rihhellkuna=kohto alla. Kui assi, kelle pärrast riid oluu, ei olle ennamb wäärt kui 50 rubla hõbbedat, sis ännap Kreisrihtri=kohhus pärramest otsust, nink riomehhe peawa se otsusega rahhu jäma nink ei tohti mitte Hoowrihtri=ma=kohto ette minna surembat kohhut käüma. Tall. Säed. §§. 786, 791, 799.

Tällituse mood.

Kohtokäümise äsju tällitetas ennambest fusõn-
naga nink adwokatil ei olle sääl middake teggemist.
Niomehhe peawa su su mannu ettetullema, muud
kui mõisnikuile nink säratsile, kea omma saifuse pär-
rast pärahha másjust pri õmma, nink mõisawallitsu-
sele om lubba, eestkostjide läbbi ehk kirjaga kaibust
tõsta ehk kaibuse päle kosta. Tall. Säed. §. 789.

Tällitus wallitsuse asjun.

Kreisrihtri-kohtus om ka üllemb eestkostja-kohtus,
wõttap ka kontrakte kinnitada, wõlla-tünnistuse-kirju
kinnitada nink tallomaie päle kirjutada, nink kaep
Rihhelskuna-kohtuid ülle. Tall. Säed. §§. 792. — 797.

Tallorahwa-kulutaja.

Tallorahwa-kulutaja antas Riija nink Larto
Kreisrihtri-kohtuist wälja, seddawisi kuis Tallorahwa
Säeduseramat §. 805. oppetap.

4. Hoowrihtri-makohtus.

Mes Hoowrihtri-makohto pärrast om wajja
tähhelepäanna, sedda oppetap Tallor. Säeduseramat
§§. 816. — 822.

X. Prožessi wiisist.

1. Kohtokäümise kõrrast tallorahwa asjun.

Tallorahwa asjun sadetas kiik tülli nink riid pärraküllemise läbbi otsa nink ei lasta adwokatil wahheletulla, ei wõdeta ka kaibmise ehk kostmise kirju wasta, sest et se läbbi kohtokäüjile ilmasjanda ajawiitmist nink rahhakullutamist sünnip. Sepärrast tulley kohtomõistjile se man sedda tähhelepánna, mes sin allan oppetetas.

1) Kohtomõistja peap kohtokäüjile nõumehhes ollema, et nemma rummaluse läbbi hendale kahjo ei te, nink püüwaw riomehhi hä wiisiga leppitada.

2) Kui kohtokäüja ehk kohtomõistja allamba kohto man õmma éssinu, sís se ei pea kohtokäüjile kahjus tullema, enge peap jälle sama õgwendetus.

3) Kui kohtokäüja rummaluse pärrast ei olle mõistnu sedda kohto een kõnnelda ehk kohto käest pällelda, mes neide õiguse toetamises wajja om, sís ei pea kohtomõistja sepärrast neide õigust laske tühjas minna.

4) Kohtomõistja ei pea kohtokäüjile ilmasjanda waiwa teggema, enge eggäüttele wibimata

temma õigus kättemõistma; ning et kellele õigus tühjas ei lä, siis peap kohtomõistja tähelepanema:

- a) et kaibaja omma kaibust selle kohto ette kánnap, kel Tallorahwa Sáeduseramato párra kaibuse-asja wastawõtmine, läb-
biküllemine ning otsasaatmine om kätte ussutu;
- b) et tõisfel riomehhel kaibuse pále lastas kosta;
- c) et kaibaja ettekutsutas tõttes teggema, et tál õigus om olnu kaibada;
- d) et kohhus ka tõist riomeest weel wõttas kuulda, mes temmal mast kaibuse wasta olnes ütlemist;
- e) et se kohtomõistja otsust ánnas, kelle kätte sáeduse párra otsuseandmine om ussutu.

A. Koggoónna-kohhus.

Koggoónna-kohhus tállitap, kui kaibust temma ette tüwwas, ilmawibimata kiik nidade, kuis sün pahilla párrametsen numrin selleteti, püwway edde-otsast kohtokáájid háäl wiisil leppitada ning kúllep sis, kui leppitamine ei sünni, kaibajat uink kostjat ilma sõpruse ehl wiha piddamata kige tasfausega ning pikkamelega ülle, kússip tunnistajide káest ilma neid wánnutamata kiik hõlega árra, mes wajja teda,

nink ännap, kui kiik om ärrakülledu, mes kummagi poolt om ütlemist olnu, omma figeparremba teedmise nink söame tünnistuse pärra otsust. Tallor. Säeduser. §. 824.

Kohtokäüja andwa süfönnaga ülles, mes neil ütlemist om.

Koggoõonna = kohhus lassep kohtokäüjil omma rioasja süfönnaga Mafele üllestünnistada, tallitap kiik süfönnaga ärra nink lassep mes tarbis om Mafele protokolli = ramatohe üllespänna. Tallor. Säeduser. §. 826.

Suremba hulga arwamise pärra.

Otsus antas eggakörd suremba hulga arwamise pärra Tallor. Säeduser. §. 827.

Kes eesti ettetulley, — kes eestkõstija läbbi wõip tallitada.

Kiik, kea kohto een õigust otswa ehk keddi kohhus ettekutsup, peawa eesti ettetullema, muud kui mõisniko nink kea mõisawallitsuse eest saiswa wõiwa eestkõstijat sata, ke nelde eesti õigust otsip ehk kaibuse päle kostap. Tall. Säed. §§. 828, 836.

Kui feake kutsmise päle ei tulle.

Kui üts koggoduse innemine, ke kohto ette kutsutas, ei tulle, sis peap temma, nida kui Säeduseramat §§. 881. — 883. oppetap, sedda ajjawitmist tasjuma, mes temma wastapandmise läbbi koh-

tule ehk lütlele kohtomehhele om olnu. Tall. Säe-
duser. §. 829.

Otsuse-andmine.

1) Et Roggokõnna=kohto otsus tärwelik olles, sis om wajja, et kohhus tärwelikult om koon olnu, kui otsust anti. Kui Roggokõnna=kohtul ennamb kolme kohtomeest om (§. 370.), sis peawa ligewähhembalt kolm koh-
tomeest man ollema, kui otsust antas.

2) Kui kohtomehhe ei olle kiik litten nõrwun, enge pool ossa saisyap litte pole pääl, tõine pool ossa tõise pole pääl, sis sünnip neide tahtmine, kelle pole pämees kaldup. Tall. Säeduser. §. 830.

Mes wajja om tähhelepänna, kui tahhetas surembat
kohhut káwwa.

Roggokõnna=kohhus peap omma otsust kohto-
kääjile teda andma, nink kui se asfi, kelle pärrast
neil riid om, ennamb más'ap kui 5 rubla hõbbedat,
nink sepärrast riid sedda seltsi om, kelle pärrast ka
surembat kohhut wõip káwwa, sis peap kohhus koh-
tokääjile selletama, mes wajja om tähhelepänna,
kui teake tahhap surembat kohhut káwwa, nink mes
kahjo sest saap, kui sedda õiget aiga tähhele ei
panta. Kui kohtokääja mõtley hénnele Roggokõnna=
kohto läbbi liga tettu ollewat, sis peap temma

1) Kigeildambalt kättesamal päival pærran otsuse kulumist kohtule teda andma, et temma se otsusega rahhu ei jä;

2) kui kohhus om lubba andnu, surembat kohhut kârwa, sis peap temma kohto tähhega, mes kohhus ilmaribimata tälle peap wäljaandma, kigeildambalt kättesamal päival pærran tähhe wäljaandmist kihhelskuna-kohto ette minnema.

Kui kohtokäüja ka ütteinust neistsinnatsist sün-samman 1. nink 2. numri al tähhendetu asjust jät-tap tähhelepandmata, sis om temma omma suremba-kohto-käümise õigust ärrakaotanu, nink Koggoõõnna-kohto otsus peap sama täüdetus. Tallor. Säeduser. §§. 831.—833.

Kui kohtomees ei tulle kohto päle.

Koggoõõnna-kohtomees, ke säetu kohtopiddamise päival kohto päle ei tulle, nink ei wõi omma kod-dojamist õigusega wabbandada, mäsap 30 kow. hõbb. waesteladiko sisse. Tall. Säed. §. 834.

Kohto otsus peap mõisawallitsusele teda antama.

Koggoõõnna-kohto pämees peap otsust, enne kui sedda täüdetas, eggafõrd mõisawallitsusele teda andma. Tallor. Säeduser. §. 835.

B. Rihhelfuna-kohhus.

Kaibaja kaibap fusõnnaga.

Kaibaja peap omma kaibust fusõnnaga ette-
kandma nink se man teda andma:

- 1) mes om sündinu, et temma kaibust peap tõstma;
- 2) kuis temma omma kaibamise õigust wõip tõt-
tes tetta;
- 3) mes temma otsip nink tahhap.

Kui kaibaja ehk kostja tallorahwa saiusesest om,
sīs tulley temma su su mannu kohto ette. Mõisnik
nink kelle käen mõisawallitsus om wõiwa ka kirja
fata nink kui fusõnnaga tällitamine om eestkostjat
lähhatada. Tall. Säed. §. 836.

Tõise kohto wahheletullemine.

Kui kohtokäüja arwaw, et kohhus ütte ehk
tõise tällituse läbbi tälle olnes liga tennu, sīs om
täl keeldmata, Kreisrihtri-kohto man abbi otsi; ent
segipärrast ajjap Rihhelfuna-kohhus iks omma asja
eddesi, ni kui ta tunnep sesamma rioasja õgwen-
damise tarbis wajja ollewat. Tallor. Säeduser.
§. 840.

Kui kohtokäüja tahhap surembat kohhut käwwa.

Kes Rihhelfkuna-kohto wiimse otsufega rahhu ei jä, wõip sis ennege Kreisrihtri-kohto mannu surembat kohhut käwwa, kui se assi, kelle pärrast riid om, ennamb másfap, kui kümme rubla hõbbedat. Kohtokäüjal om se man seddasamma tähhelepánna, mes selle käest nõutas, ke Roggokónna-kohto otsufe pärrast Rihhelfkuna-kohto mannu kohhut käüip, et ennege kohtokäüjal siin 60 kop. hõbb. kaotuserahha tullep sissemássa, mes ta taggasi saap, kui suremb kohhus õigust temma pole kánap, ent mes wálla-ladiko sisse pantas, kui suremb kohhus lõwwap temma ásja tühhi ollewat. Tall. Säed. §§. 843, 846.

Waeste käest ei wõeta kaotuserahha.

Kui kohtokäüja wõip töttes tetta, et tál waefuse pärrast ei olle wõimalik kaotuserahha mássa, sis wõip sedda ka tälle jätta; ent sedda peap temma Rihhelfkuna-kohto een töttes teggema, enne kui fáetu aig árralõppep. Tall. Säed. §. 847.

Kunnas kohtokäüja omma kaibust peap Kreisrihtri-kohto ette kandma.

Kes surembat kohhut tahhap käwwa, sel om 14 päiwa — sest päiwast arwata, kui Rihhelfkuna-kohto polest lubba anti — aiga, omma kaibust Kreisrihtri-kohto ette kanda, ent kui temma sedda aiga tähhele ei panne, sis ei wõtta Kreisrihtri-kohhus tedda ennamb kuulda. Tallor. Säeduser. §. 848.

Kaibus se ülle, et ei anta lubba, surembat kohhut kárwá.

Kui kohtokáüjal Kihhelfuna=kohito polest ei anta lubba, surembat kohhut kárwá, sis wõip temma enne kui 14 páiwa omma mödalánnu sepárrast Kreisrihtri=kohito man kaibada. Kui temma sedda säetu aiga ei panne tähhele, sis jääp Kihhelfuna=kohito otfus kindmas. Tallor. Säeduser. §. 849.

Suremba=kohito=káümise nimmitamist pannep kirjutaja kirja.

Kui se páiw, mil kohtokáüja tulley nimmitama, et ta surembat kohhut tahhap kárwá, ei olle kohito páiw, sis pannep Kihhelfuna=kohito kirjutaja mes wajja om kirja ninik wõttap kaotuserahha wasta. Tallor. Säeduser. §. 851.

Tünnistuse=táht.

Kihhelfuna=kohhus, andko temma lubba, ehk keeldko temma surembat kohhut kárwá, peap egga-förd tünnistuse=táhte andma, et kohtokáüja pállenu, tál suremba kohito ette laske minna. Sellesamma tünnistuse=kirjaga lát temma Kreisrihtri=kohito mannu ninik ánnap omma kaibust ülles. Kui Kihhelfuna=kohhus särast tünnistuse=táhte peap keeldma, sis wõip kohtokáüja se ülle kaibada. Tall. C. §. 852.

C. Kreisrihtri=kohhus.

Kohito tállitamine.

Sáratfin rioasjun, mes muud kohhut ei puttu, kui ennege Kreisrihtri=kohhut, tállitap Kreisrihtri-

kohtus omma kohtoásja selsammal wiisil, kuis Kih-
halkuna = kohtul om säetu. Ent suremba = kohto = kää-
mise asjun tállitap Kreisrihtri = kohtus seddawárki:

Kui suremba = kohto = kääja öigel §. 848. säetu
ajjal omma suremba = kohto = käämise asja om ettekand-
nu, sis wõip temma ka wastõd kaibuse ásku awwal-
dada nink wastõd tõtte = tunnistusi mannutúwma. Se
man om sedda tähhelepánna, mes §. 836. oppetap.

Kreisrihtri = kohtus tállitap omma kohtoásja ka
párranõudmise wiisil, kutsup se tarbis kaibajat nink
kohtjat ette nink tállitap kii seddawisi, kuis §§. 840.
nink 841. oppetawa. Tallor. Säeduser. §§. 854,
855, 856, 868.

Otsuse = andmine.

Kreisrihtri = kohto otsus peap kolmest kohtowán-
nembist antama, nink neide sean peap eggakõrd úts
kohtowannemb tallorahwa saifusest ollema.

Kui kohtowannemba ei olle úttén nõwwun, sis
mássap pänehhe sõnna.

Kui Kreisrihtri = kohtus omma otsust kohtokáájile
teda ánnap, sis selletap temma neile ka árra, mes
neil om tähhelepánna, kui keake tahhas otsuse õg-
wendamist suremba kohto een pállelda, nink kirjutap
sedda protokõlli = ramato sísse. Otsuse úllekaemist
nink párrandamist Hoowrihtri = makohto lábbi wõip
kohtokáája sis ennege pállelda:

- 1) kui Kreisrihtri-kohto otsus pärramene otsus om, nink se assi, kelle pärrast riid om, en-namb mäsap kui 50 rubla hõbbedat;
- 2) kui kohtokäüja, ke arwap, et Kreisrihtri-kohto otsuse läbbi temmale liga tettas, figeildambalt kattessamal päiwal pärran wiimse otsuse kuluta-mist teda ännap, et ta otsusega rahhu ei jä;
- 3) kui kohtokäüja tunnistuse-tähte om pällelnu se ülle, et ta kiik om täütüü, mes selle käest nõntas, ke otsuse õgwendamist suremba kohto läbbi otsip;
- 4) kui kohtokäüja kiik nimmelt om üllesandnu, mink läbbi temma arwap hënnele liga tettu ollewat;
- 5) kui temma 2 rubla hõbb. kaotuserahha om sissemasnu, kellega nidade tettas, kuis §§. 846. nink 847. oppetawa.

Päle to sadap Kreisrihtri-kohtus kiik kirju, mes se asja pärrast õmma ülleswõdetu, Hoowrihtri-makohto kätte. Tall. Säed. §§. 857, 859, 860, 864.

Raibus se ülle, et lubba ei anta, otsuse üllekaemist nink õgwendamist pällelda.

Kui Kreisrihtri-kohtus ei olle lubba andnu otsuse üllekaemist nink õgwendamist suremba kohto läbbi pällelda, sis om kohtokäüjal nellü nädalat at-ga — sest päiwas arwata, mil Kreisrihtri-kohtus otsuse üllekaemise pällemist es wõtta kuulda. — se

ülle Hoowrihtri-makohhto man kaibada. Hoowrihtri-makohhus nõwwap sīs Kreisrihtri-kohto kääst kostust nink ännap hēnne kottalt teda, kas õigus om, sedda äsja ni kãwwedahe ajjada, wai ei olle. Ent sãrane kaibus Kreisrihtri-kohto keeldmise pãrrast peap figeildambalt kattẽsfamal pãiwal pãrran keeldmise pãiwa Kreisrihtri-kohto man teda antama. Tall. S. S. 861.

Kes ilmasjanda kaibap, sel pantas trahwi pãle.

Kes wãllatuse ehk riohimmo pãrrast kohhat omma kaibusega ilmasjanda waiwap, sedda panney Kreisrihtri-kohtus 10 rubla hõbb. trahwi masma, kui ta wãhhembaga ei tahha leppida. Kui süallune ei jõwwa mäsfa, sīs pantas tedda kinni ehk lastas tãl sedda trahwi tõga ärratasjuda ehk tedda karris-tetas ihho polest. Tallor. Sãeduser. S. 869.

2. Selletamine mõnde esstãrraliko kohto-kãümise äsju pãrrast.

Nimmitetu kohtopãiw, tähtpãiw ehk termin.

Egga kohhus peap hoost kandma, et äsja, mes temma ette tuwwas, wibimata saasse eddesisadetus, nink sepãrrast tähhelepandma, mes siin eentullemin numrin oppetetas.

1) Kohhus panney figile, kea kohto ette peawa tullemä, pãrrajat lähhãmest tullemise

päiwa, ent kaep ka ette, paljus maad tul-
lejal om káwwa, máranes te om nink kas
tö ka majjamehhel mahto ánnap.

2) Kohhus ánnap parrajat aiga, kohto tahtmist
täüta, nink áhwardap nuhhelda neid, kea
täütmata jätwa.

3) Kihhelfkuna-kohhus trahwip neid, kea eddi-
mäst termini tähhelepandmata jätwa, 60
tenga päle; Kreisrihtri-kohhus kätte hõbbe-
rubla päle. Kui sepärrast, et eddimäne
termin ei olle tähhelepantu, töist termini säe-
tas, sis áhwardetas kätewõrra rahhatrahwi
(kae §. 885).

4) Kolmas (se om pärramene) termin pantas
Kihhelfkuna-kohto polest nink Kreisrihtri-kohto
polest se áhwardamisega, et, ke tedda tähhele
ei panne, ennamb se kaibuse asja pärrast
ei wõeta kuulda, — nink se mannu peap
ka kohhus kindmaste jäma.

5) Kohto polest pantu termin arwatas allustuse
päiwa lõunest lõppetuse päiwa lõuneni.

6) Pühhapäiwa nink mu pühha, mes wahhele
johtuwa, arwatas ka ütten, kui termini päi-
wi loetas; ent kui lõppetuse päiw johhup
säratse pühhapäiwa ehk pühha päle, sis an-

tas veel eentullewa päiwa louneni aiga.
Tall. Säed. §. 876.

Aliga-andmine.

Kui kaibajal ehk kostjal omma kohtoasja ajja-
mise tarbis aiga wajja om, sis wöip kohhus aiga
anda, nida kuis ta esfi tunnep. Tall. Säed. §. 877.

Kauzion.

Se, kelle päle kaibatas, peap kauzioni pandma,
kui kaibaja wöip tõttes tetta, et tõine om tahtnu
paktu minna, — kaibaja panney ennege sis kauzioni,
kui temma enne otsuse andmist om pällelnu, omma
riomeest esfi ehk temma hääd ehk ossa temma hääst
kinnipanna. Tall. Säed. §§. 878, 983.

Kohhus, kon kaibada.

Kui keake tahhap kohhuit károwa, sis om kige-
eddimált táhhelepánna, et kaibaja selle kohto mannu
peap kaibama minnema, kelle álla se innemine put-
tup, kelle päle temma kaibap, nink et temma omma
kohtoásja selle kohtomõistja ette wiip, ke säeduse
párra sedda ásjá peap párranõudma nink otsust
andma, ehk kelle kátte párranõudmine ütfinda ehk
otsuse-andmine ütfinda säeduse párra om usfutu.
Ent seddamõda kui kohtokááimise luggu om, om ka

kohtokäinjal töist kohhut wajja otsida. Kui sis tallomees kaibap

- 1) säratside päle, kea mõisniko õmma, ehk suren kolin wäljaoppatu, ehk mu säratse innemise, kea pärahha säeduse pärra ei mäsa, ehk kaupmehhe kea maal ellawa ehk koddaniko-kildi pärra õmma, sünnis eddimäst kaibust Kreisirihtri-kohto ette wia.
- 2) Tulley tallomehhel kaibada mu innemiste päle, kea maal ellawa, sis om eddimäne kaibus selle kohto ette wia, kos kaibuse äsju tallorahwa wasta ettemõetas.
- 3) Tahhap tallomees lina kaupmehhe päle kaibada ehk mu innemiste päle, kea linan ellawa nink lina kohto älla putwa, sis peap ta lina kohto ette minnema. Tallor. Säeduser. §. 879.

Wahhemehhe.

Kiomehhil om lubba, omma rioasja pärrast wahhemehhi nimmitada, kea neide äsjun digust mõistwa. Tallor. Säeduser. §. 880.

Kui se kohto ette ei tulle, ke kutsutas.

Se man om tähhelepänna:

- 1) Kui kaibaja nink kostija kumbgi ette ei tulle, sis om kohto polest nidade arwata, et rio-

mehhe tahtwa nisamma jätta, nink kohhus ei wotta sedda äsja enne ülles, enne kui wastsest jälle kaibatas.

2) Kui kaibaja ei tulle, ent tõine tulley nink ei tunnista henda süallutses, sis kutsutas kaibaja tõistfõrda ette, ent ta peap tõise ajjawüitmist kohto arwamist möda tassuma.

3) Kui se ei tulle, kelle päle kaibatas, nink ei äanna ka kohtule teda, et täl ei olle wõimalik olnu tulla, sis tedda sünnitas wäggisi tullesma ehk tüwwas wangiwisi ärra, nink päle to peap temma ka weel kohto arwamist möda tõise ajjawüitmist nink kullu tassuma.

4) Kui se, kelle päle kaibatas, kiusu pärrast ei tulle kohto kutsmise päle ette nink kohhus tedda ka kätte ei sa, sis tallitap kohhus, kui temma tedda katsförd om ettekutsnu, sedda kohtoasja eddesi.

5) Kui se, kelle päle kaibatas, haiges jääp nink sepärrast ehk mu hädda-asja pärrast ei sa tullesma, sis jääp kohtokäümise assii seni saisma. — Kas assii õige om olnu, minka kaibaja, ehk kostja, ehk tunnistaja ic. henda õmma wabbandanu, kui nemma kohto kutsmise päle ei olle tulnu, ni et nemma sepärrast henda wõiwa õigendada nink trahwi

alla ei sa, sedda jättetas kohtomõistja arwamise hoolde. Tallor. Säeduser. §§. 881, 882, 883, 885.

Kui suremba-kohto-käüja ei tulle ette.

Kui se innemine, ke surembat kohhut om käünu, nink temma riomees nimmitetu päiwal kohto ette ei tulle, sis tulley sedda tähhelepánna, mes §§. 881, 882, 883. nink 885. oppetawa. Sepärrast, kui selle suremba-kohto-käüja riomees kohto kutsmise päle tõistkõrda ei tulle ette, sis arwatas, et temma ennamb omma õigust ei tahha otsi, nink antas otsust, ilma et temmast ennamb hoolitas; muud kui kohhus ennege, kui wajja peas ollema, allamba kohto talitust lassey üllekaia nink neide pndusid parrandada. Tall. Säed. §. 884.

Kui kohtokäüja parrandaja kohtokäümist eddestajawa.

- 1) Kui kohtokäümise ajjal üts ehk tõine kohtokäüja ärrakoley, sis om parrandajal 6 nädalat aiga, kaddonu innemise koolmise päiwast arwata, teda anda, kas ta tahhay sedda kohtokäümise asja eddestaia wai ei.
- 2) Kui kaibaja ehk kostja ärrakoley pärran otsuse kulumist, kui säetu aig ei olle weel ärralõpnu, et temma olles wõinu teda anda, et ta suremba kohto ette tahtnu minna,

sis om pärrandajal koolmise päiwast arwata 6 nädalat aiga nimmitada, et ta tahhax surembat kohhut kääwa.

- 3) Kui pärrandaja teedmata om ehk pärranduse pärrast weel peas riid ollema, sis säep kohhus ütte innemise, ke temma assemel kohto een temma kohtoásja tallitap. Tallor. Säeduser. §. 889.

Tõtesteggewa asja.

Säratsis asjus, mes tunnistust tõttes teggewa, arwatas: selle omma sü-tunnistus, selle päle om kaibatu; päle to: kirja, teo- nink wilja-pulga, tunnistusemehhe, üllekaemine riopaigan nink wandmine kohto een. Kaibaja nink kostja andwa kül kohtule ülles, nink läbbi nemma omma tunnistust tahtwa tõttes tetta, ent kohhus püüwax säetu prozessi-wisi pärra tõttet päiwa ette tüüwa nink panep se man sedda tähhele, mes Tallorahwa Säeduseramat §§. 890.—933. oppetap.

Kohto otfus antas suremba hulga tahtmise pärra.

Kui kohtowannemba et olle ütten nõüwun, sis másfap suremba hulga tahtmine. Kigenoremb kohtowannemb ütlex eesmält, mes temma arwax, sis ütlex temma järgmine nink wümselt kohto pämees. Tall. Säeduser. §. 934.

Käe ällapandmine.

Kui kohto otsus om protokõlli-ramatohe üllespantu nink mannikirjutetu, mëlles kohhus sel wisil om õigust mõistmu, pandwa kohtowannemba nink protokõllikirjutaja omma käe älla. Ne kohtomehhe, kea ei mõista kirjutada, teggewa kolm risti älla nink Sikkertar tünnistap, et nemma essi omma käega risti omma tõmmanu. Tall. Säed. §. 935.

Kui üts kohtowannemb tõistega ütten nõwwun ei olle.

Se kohtowannemb, ke tõistega ütten nõwwun ei olle, lassap protokõlliramatohe üllespõanna, mëlles temma tõistwisil arwax. Tall. Säed. §. 936.

Kunnas otsus kulutetas.

Protokõlli pantas ülles, et se termin ehk tähtpäiw otsuse kulutamises kohtokäüjile om teda antu, nink kes neist kohtokäüjist essi om man olnu ehk omma assemele kohto lubbaga tällitajat saatnu kuulma, kui otsus kuluteti. Tall. Säed. §. 937.

Kohto otsus pantas selge sõnnaga kirja.

Otsus peap selgeste nink tärweste selletama, mes koalke kohtokäüjal tulley täüta ehk nõuda, nink üttelisi ka sedda aiga tähhendama, kunnas otsus peap täüdetama nink mes trahwi selle ähwardetas, ke kohto otsust ei täüda. Tall. Säed. §. 939.

Tühjasteggewa asja.

Kohhus nink kohtokäüija peawa henda hoitma, et nemma sedda ei te, mes kohtomõistmise otsust ehk kohtokäüimist wõis tühjas tetta. Säratse tühjasteggewa asja õmma:

- 1) kui säratse innemise kohtomõistmise otsust andwa, kea ei olle kohtomõistjis säetu, ehk kea weel ei olle kohtomõistja wännet wandnu;
- 2) kui kohhus säratse innemise päle otsust ännap, ke temma alla ei puttu, ehk säratset asjan, kelle pärrast kohhus säeduse pärra ei wõi kohhut mõista;
- 3) kui otsus antas ütte asja pärrast, mes jo tõise kohto een om;
- 4) ütte asja pärrast, kellega kohtokäüijile midake ei olle teggemist;
- 5) kui kohhus otsust ännap, ehk küil kohtokäüija tõttestõnnu, et täl sugguke ei olle wõimalik olnu kohto ette tulla omma kohtoasja tallitama;
- 6) kui kohhus omma kohtomõistmise otsust ka sis kässep täüta, kui kohtokäüija om teda andnu, et ta tahhap surembat kohhut kãrwwa;
- 7) kui kohhus otsust ännap, mes suremba hulga tahmiste wasta om, ehk kui säetu kohtowan-

nembide arw — se om figewähembalt kolm kohtowannembat — koon ei olle;

8) kui kohhus sedda om pärraandnu, et innemise, kea ei olle tõttestennu, et neid tallitajis om nimmitetu, säetu tallitaja nimmel kohtoásja tallitawa, ehk et säratse, kea henda eest essi hénne kottalt ei tohhi kohtoásja tallitada, ni kui noreealise x., kohtoasjaga teggemist tegewa, nink kohhus säratse tühja pärrandumise päle olles otsust andnu;

9) kui suremb kohhus peas ütite asja pärrast otsust andma, mes allamban kohtun ei olle pärrandutu;

10) kui otsust antas, enne kui kohtokäüja olles kaibuse päle sanu kosta;

11) kui kohtomõistja kohtokäüjil ei olle lastnu kõnelda nink omma tunnistust tõttestetta, nink siski otsust andnu;

12) kui kohhus otsust ännap, mes tõise otsuse wasta om. Tallor. Säeduser. §. 941.

Kahjo nink kullu.

Kes tõist ilmaasjanda kohto ette kutsup, peap tõise kullu nink kahjo, mes tõine tõttes om tennu, ärratasuma. Tallor. Säeduser. §. 942.

Tühhi kaibus.

Kohtokäüja, ke ennege wällatuse nink küsu pärrast nink omma parremba teedmise nink söame tunnistuse wasta tühja asja pärrast, kelle pärrast sugguke ei wõi riid olla, tõist sünnip kohto ette minnema, peap tõise kahjo nink kullu tasuma nink päleke weel omma wälla waesteladiko sisse trahwi masma, nipaljo kui kohhus arway õigus ollewat. Tallor. Säeduser. §. 943.

XI. Konkursi prozessist.

Mes om konkursi prozes.

Kui innemine ni juren wöllan om, et temma kigile wöllanõudjile ei jõwwa tasfuda, nink sepärrast essi ilmafundmata ehk wöllanõudjide päletükmise pärrast omma hääd kohto kätte annap, et kohhus säeduse pärra wöllanõudjidega tasfa tees, sis nimmitetas särawt wöllaasja pärranõudmist nink tallitamist, mes kohhus omma hoolde wõttap, kohtokäümisses wöllanõudmise pärrast ehk konkursi-prozessis. Tallor. Säeduser. §. 944.

Mes Koggofõnna-kohtul se man om tähhelepõanna.

Kui Koggofõnna-kohtus teda saap, et üts in-
nemine, se temma kohtofõnna om, ni sure wõlla
sõsse om sanu, et ta ei jõwwa ärramõssa, peap
Koggofõnna-kohtus seddamaid temma hääd ülle-
kaema nink kinnipandma, ka mõisawallitsusele teed-
mist andma nink sīs omma tällitust nakkama tälli-
tama. Tallor. Sæduser. S. 945.

Mes weel Koggofõnna-kohtul om tällitada.

- 1) Koggofõnna-kohtus panney wõlglase hääd
usfutawa nink tõtteliko mehhe wallitsuse alla;
- 2) Koggofõnna-kohtus lassex Kihhelfuna-kohto
kohtofõnna kirrikin nink Lätti- nink Ma-ku-
lutaja läbbi kulutada, et innemisel ei olle wõdi-
malik omme wõlgo ärramõssa, et eggaiuts, se
ei tahha omma ossasamise õigust kaotada,
kolme ku wahhel wõdy kohto ette tulla om-
ma õigust illestõnnistama nink tõttesteggema;
- 3) tallo, mes wõlglase käen rendi pääl oluu,
antas seddamaid lige majja häga pärrisherra
kätte taggasi;
- 4) wõlglase majja-nõu-rüistu mürwwas wibimata
aukzioni wiwil ärra. Tallor. Sæduser. SS.
946.—948.

Wölgläse ma nink majja müwwas ärra.

Kui wölgläsel pärrismaad om, sis tällitap Kreisrihtri-kohhus ma ärranümist seddawisi, kuis Tallorahwa Säeduseramat oppetap §§. 949.—954.

Kui wölgläsel töisen foggodusen weel hääd om.

Kui wölgläsel weel ommandust om muial, kui omman wällan, sis pälleldas sedda kohhut, kelle älla se ommandus puttup, et temma sedda lassses wal-litseda ehk sadas kätte. Wölgläse warra wallitseja peap esisärralikult hoolt kandma, et wölgläse hä kiik tio pärrast saas. Tallor. Säeduser. §. 955.

Wöllanöudjide õiguse tõttesteggemine, — lepmine wölla-nöudjidega.

Kui wöllanöudjide ettetullemise aig om ärra-lõpnu, sis püwwap kohhus pärranöuda, kas kiik wöllanöudjide polest nimmitetu wölla õige õmma, nink otsip õige wöllanöudjidega lepmist tetta; nink sis eesmält, kui nemma ei tahha lepmist tetta, ännap kohhus hénne kottalt otsust, määratse kõrra pär-ra wöllanöudja omma peawa kätte sama. Tallor. Säed. §§. 957, 958.

Ärralepandmine.

Mes mitte konkursi älla ei puttup, selletetas wälja nink pantas ärrale, ni kui

- a) jädaw raudhä, mes wast mõisaherra pärrast om, nink tallo jädaw raudhä;
- b) kiik wõera innemiste hä, mes wõlglaste hoio älla olnes antu, ehk mes temma olnes warastanu ehk lainanu, kui kiik säratse asja weel käen õmma;
- c) kiik wõlglaste laste ehk kasfulaste nink perrenaise ommandus, mes weel ällal om (ent se man om tähhelepäanna, mes §. 1005. perrenaise ommandusest oppetap).

Kui jädaw raudhä ei olle täwweste omman säedusepärralise arwun käen, siis peap sedda mes pudup wõlglaste hääst täüdetama nink nipaljo, kui se tarbis wajja om, konkurssi hääst mant ärrawõtama. Tall. Säed. §§. 959, 960.

Wõllanõudjile mässetas esipärraliko arwo pärra omma kätte nink neid pantas se tarbis jaokaupa kirja.

Wõllanõudjib säetas seddawisi arwo pärra:

I. jaggo: Rigeeddimält mässetawa wõlla, mes täwweste ärramässetas:

- 1) matmise nink arstimise kullu;
- 2) wallitsuse kullu nink mes konkurssi-hä hoitmise pärrast om kullutetu;
- 3) tenija-rahwa pärrametsse ajastaja palk;

- 4) pärrametsse ajastaja rent, nink mes-mõisa polest tallo hukkamise pärrast pärrametsse ajastaja eest nõutas;
- 5) kui wõlglane pärrismapiddaja om temma wõlg rendikásfaga nink se rent sèlle sümma eest, mes ta tallo hinnast hërraga weel om wõlgo jãnu;
- 6) maggasi henge-willi, mes weel ei olle ärramásfetu, nink mes pärrametsfel ajastajal maggasi om wõlgo wõetu;
- 7) kiik kohto teo nink másfu, mes tallo pääst nõutas;
- 8) kiik wõlla, mes konkursi-hä pärrast õmma tettu.

II. jaggo: Wõlla, mes sis ennege nimmelt nimmitetu wõlglaste-ommanduse-tükkest ärramásfetas, kui eddimäne wõllanõudjide jaggo omma om kätte sanu. Neid másfetas säratsile wõllanõudjile,

- 1) kel õigus om sest maast midda saia, mes wõlglane om ostnu, nink kelle wõlg se ma päle om kirjutetu;
- 2) kea wõlglastele maad õmma münu nink kel weel kaubahinna ossa om saia;
- 3) kel pärrandaja nimme al wõlglaste maast weel pärranduse ossa om saia, mes kontrahiti-kinnitamise-ramatohe om üllespantu;

4) kel mõisaherra nimme al wõlglase käest se eest om saia, et mõisaher temma pudusen tälle om lainanu, nink mes wõlglase liikwast hääst, mes ta maia om tonu, peap sama ärramäsetus.

III. jaggo: Mes kirjiko = oppetajale, kirjikule, kolile nink kirjiko = nink koli = teenrile pärrametse ajastaja eest säetu mätsu polest tasumata om jänu nink mes koggodus temma eest om ärramasnu.

IV. jaggo:

1) mes wõlglase lastile konkursi = hääst om saia, sest et neide ommandus se sissen om, ehk küll ennamb ei olle nättawal kombel ällal, enge ärramüdu; nisamma ka mes wõlglase perrenaisel ehk läsknaisel om saia, sest et temma hääd om maia tonu, kui se ennamb nättawal kombel ei olle ällal nink perrenaine sedda ei pea §. 1005. pärra käest ärraandma, et se saas wõllandudjide sekka jaetus;

2) mes neil, kelle hoitja nink eestkostja wõlglane om olnu; nisuggutside asju eest, mes ennamb temma hä man ei olle, temma käest om saia;

3) mes wõlglane koggodusega se eest olnes wõlgo jänu, et koggodus tälle puduse ajjal om lainanu mes täl wajja olli, ehk temma eest

midda om wäljapandnu, ehk et temmal weel
wanna maggasiwõlla õmma masmata jänu;

4) mes kohto läbbi om kirja pantu nink tallo
päle kirjutetu.

V. jaggo: Kiik wõlla, mes kül tallo päle
õmma kirjutetu, ent ei mitte kohto läbbi üllespan-
tu, ei ka kohto läbbi tallo päle kirjutetu.

VI. jaggo: Kiik mu wõlla, mes omma su-
rust möda arwo pärra peawa ärramässetus sama.
Tallor. Säeduser. §. 961.

Eenkäüja jao wõllanõudja saap eesmält nink een tõisi
õmma kätte.

Kui ne wõllanõudja, kea eenkäüja jao arwu
õmma pantu, ei olle omma tärweste kätte sanu,
süs ei wõi pärrantullewa jao wõllanõudja konkurssi
hääst middake saia. Tall. Säed. §. 962.

Centrésü-maschine.

Kui wõlglase konkurssi al ollew hä ei küni kiik
wõlgo ärramäsfa, süs ei mässeta säratse wõlla eest,
mes eest olli leppitetu eentrésü massa, konkurssi ajjal
ei sugguke eentrésü, nink wõllanõudja, kéllega säetu
fõrda möda peap tassa tettama, ei sa muud kui
õmma kapitali nink pärrametsse ajastaja eentrésü.
Tall. Säed. §. 963.

Kullu.

Kui wõllanõudjile kullu om olnu, siis ei tas-
futa sedda enne, kui olgo eesmäht kiik wõllanõudja
omma kapitali eentressiga kätte sanu. T. S. S. 964.

Suremba = kohto = käumine.

Kui üts wõllanõudja arwaw, et konkurssi kohto-
mõistmisse = otsufega temmale om liga tettu, siis om
täl keeldmata surembat kohhut kãrwwa nink surembast
kohtust weel suremba kohto ette minna nink otsufe
üllekaemist pãllelda Tallor. Sãeduser. S. 965.

Wandmine wõllanõudmise tõttesteggemises.

Eggauits wõllanõudja peap, enne kui temma
omma kätte saap, wandmisega omma wõllanõud-
mise õigust tõttesteggema, kui kohhus sedda arwaw
wajja ollewat. Tall. Sãed. S. 966.

Wõllanõudja wõip wõlglastest kinnipiddada.

Wõllanõudja, kea konkurssi-hääst omma ei olle
kãttesanu, wõiwa wõlglastest ehk sest hääst, mes
temmal eddispãide saap ollema, kinniwõtta, olgo siis
et wõlglane ilmaõita õnnetuse pãrrast sest olles wãl-
lale mõistetu nink kohhus sedda olles nimmelt kon-
kurssi-otsusen üllespandnu. Siski ei wõi wõlglast
sundida, omma wõlla pãrrast pikkembast, kui ter-

we ajastaja otsa, wõllanõudja tööd tetta. Tallor. Sæduser. §§. 967.—969.

Kawwalal kombel ärrapaenu wõlglaje.

Koggoõonna = kohto õigus om, ütte kawwalal kombel ärrapaenu wõlglaje pärrast, kellest arwalik om, et ta ei jõwwa omma wõlga ärramassa, konkurssi säeda, nink ka, kui wajja om, tedda kinnihaarda. Tallor. Sæduser. §. 970.

Tasfateggemine wõllanõudjidega.

Kui keake tahhap wõllanõudjidega tasfa tetta, sis om tähhelepänna:

- 1) wõllanõudja kutsutas, ni kui konkurssi man, kohto ette, nink neile antas 3 kuud aiga ettetulla;
- 2) kui säetu tähtpäim om mödalännu, sis nõutatas pärra, kas wõllanõudjil õigust om temma käest midda saia nink antas otsust;
- 3) kui se man peas keake tahtma surembat kohtu kãwwa nink suremba kohto otsust jälle surembal kohtul laske üllekaia nink õgwenda-da, sis se om keeldmata. Tall. Sæed. §. 971.

XII. Abbiello õigusest nink' ẽsõnu lastest.

Kiik, mes tallorahwa abbiellust, ẽsõnu lastest, ẽssa melewállast laste ülle nink' kasfulastest om tähelepánna, sedda oppetetas Tallorahwa Sæduseramatun §§. 996.—1015.

XIII. Wõõrmündritest nink' eestkostjist.

Kunnas tallorahwas täiõealises saap.

Liivlandima tallorahwas, meeste nink' naiste rahwas, ei sa enne täiõealises, kui olgo 18. ajastaig pääl, nink' enne ei olle neil lubba, omma hääd wallitseda, kui olgo nemma 21 ajastaiga täiõs sanu. Tallor. Sæduser. §. 1016.

Wõõrmünder nink' eestkostija.

- 1) Kes ei olle weel täiõealine, sedda peap wõõrmünder kaswatama, nink' selle hääd peap temma wallitsema.
- 2) Særatsile, kea omman kottusen ei olle, kea kotho polest lijas ärraraiskajis omma tunnissetu ehk halwas mappidajis, nink' kea nõrgamelelise omma, pannep kothus eestkostjid.

3) Täüseealise wallalise kabbese wallitsewa hendase
 eesti eestkostjat. Tallor. Säeduser. §. 1017.

Kes wöörmündrid nink eestkostjid wallip.

Latsile, fea weel ei olle täüseealise, wöiwa
 wannemba eesti weel ello eal wöörmündrid säeda,
 ehk neld säep ka Roggokõnna-kohhus mõisawallitsuse
 teedmisega. Wöörmündris säetas eestärrastikult laste
 hõimlase. Tall. Säed. §§. 1018, 1019, 1031.

Pärrajänu hä üllewõtmine.

Kui teake om ärrakoolnu nink latsi pärrajätnu,
 fea weel ei olle täüseealise, sis peap Roggokõnna-
 kohhus pärrajänu hääd koiho kirja pandma. Tall.
 Säeduser. §. 1020.

Kes wöörmündri ehk eestkostja ammetist pri om.

Üts tallomees, kel ennamb kui wiis last om,
 nink ke jo wöörmündri ammetit henne päle om
 wõtnu, kelle man täl paljo tallitamist om, ehk ke
 jo ülle küwwekümmne-ealine om, ehk ke waesusen
 ellap, ehk többine ehk häddaline, ehk koggoduse am-
 metit peap, wõip õigusega wöörmündri ehk eestkostja
 ammetile henda keellda. Tallor. Säeduser. §. 1021.

Kui laste emma weel ellun om.

Kui latsi õmma eesast pärrajänu, fea weel ei
 olle täüseealise, nink emma om ellun, sis nimmitetas

üts laitmata tallomees wöörmündris, ke laste emmale abbis om, nink kelle nõuwo emma figen pärranduse asjun peap kuulma. Tall. Säed. §. 1022.

Kui móllemba wannemba õmma ärrakoolu.

Kui essa emmaga õmma ärrakoolnu, sis tegewa wöörmündri pärrandusega selletust nink jagawa sedda säeduse pärra. Kui ellajid nink hobesfid ehk muid asju om pärrajänu, mes kárwwa ei wõt piddada, sis müuwas wibimata sedda ärra. Ent kui figenoremb lats jo 15. aastane om, sis peap ärramüümise pärrast pärrandajid ka kuulma. Kui sest rahhast, mes ärramüüdu hä eest sissetulley, küü wõlla õmma ärramásetu nink nipaljo ärralepantu, kui laste kaswatamises nink üllespiddamises tarbis lát, sis antas sedda, mes weel állale jääp, rendi päle ehk rent-rendi päle wälja, ent nidade, et sest middake ei wõt ärrakaoda. Tall. Säed. §§. 1023.—1025.

Holekandmine laste eest.

Rigcennambaste peawa wöörmündri hoolt kandma, et nemma — kui eale wõimalik om ilma rahha kullutamata — latsil lasfes tárweste sedda wäljoppi, mes neil neide saifusen wajja om, olgo sis et latsil lomust säratsfid waimo andid olles, et

wööründri arwawa tullulit ollewat, sedda pärran-
dust laste eesjärralikus kolitamises nink kaswatamises
pruki. Tallor. Säeduser. §. 1026.

Wööründrite nink eeskoftjide wastutamine.

Wööründri nink eeskoftja peawa fige eest
wastutama, mes nemma laste hääst henne kätte
õmma wõtnu, et nemma sedda laste kaswus nink
tullus ällale hoias. Tallor. Säeduser. §§. 1027.
nink 1030.

Wööründri andwa kohtule arwo.

Wööründri andwa egga ajastaja Tezembri
kuul Koggoõnna-kohtule ommast ammetipiddamises
teedmist nink arwo. Tall. Säed. §. 1028.

Wööründriramat Koggoõnna-kohto man.

Koggoõnna-kohto man petas üts wööründri-
ramat, kos pärrajänuide wäikolaste hä, mes wöör-
mündri õmma üleswõtnu nink kirja panduu, nink
ka muud weel sissekirjutetas, mes wööründrite am-
metipiddamisest wajja om tähhendada. Tall. Säe-
duser. §. 1029.

Kõlbmata maffapiddajale pantas eeskoftjat.

Kõlbmata maffapiddajale, se om säratsese kog-
goduse innemisele, se laiskuse nink lija jomise läbbi

om kõhhetus jänu, pantas eestkostjat, kelle sõnna ta peap kuulma, kui ta ei tahha trahwi älla saia. Eestkostja peap se päle walwama, et se tallomees, ke temma hõle älla om pantu, omma majjatööd ei jätta teggemata. Eestkostja arwaw pärnan põimo kokko, mes mümise tarbis parrajääp, ei lasse sement raisata, kánnaw hoolt, et kohtomássu ärramássetas nink ánnaw Koggoónna-kohtule ommist tállitusist teedmist nink arwo. Tall. Sáed. §§. 1032.—1034.

Wöörmündri nink eestkostja tállitawa omma ammetit ilma palgata.

Parrajánu wáikolaste wöörmündri nink nõrgameleliste eestkostja ei sa omma waiwa eest palka, ent kõlbmata majjapidajide eestkostja sawa egga ajastaja wiis procenti jelle majja selgest sissetullekist, mes nelde hõle älla om pantu. Tallor. Sáeduser. §. 1035.

XIV. Párranduse-õigus.

Kuis Liwlandima tallorahwa (meeste nink naiste) párrandus párrandajide kátte peap sama, sedda oppetap Tallor. Sáeduser. §§. 1046.—1090.

XV. Polizei säeduse.

Mes kohto polest om wajja tähhelepánna, et koggodusen rahho saas üllewán petus, säeduseföraline ello hoietus, rahwa ommanduse õigus pühhas petus nink kiik jummalawállato ollemine ärrakeeltus, sedda kinnitap Tallor. Säed. §§. 1091.—1176.

Wannupantu jaggo.

Mes tallorahwa kauplemise pärrast esfiärralikult om säetu, sedda oppetap Tall. Säed. §. 1177.

Juhhataja.

	Lehhelüüg.
Genföonne	III
Selletamine	V
I. Koggodusest	1
1. Mitmasuggutse foggoduse innemise	1
2. Koggoduse kockotullemine	2
Möisawallitsuse käest peap se tarbis lubba pällel- dama	2
Koggoduse ammetipiddajide wallimine	2
Kui foggodus ilma möisa lubbata kockotulley	2
Kel foggodusen fönnelemist om	2
Suremba hulga arwamine	3
Perremeeste- nink foggoduse- asja wahhel tettas wahhet	3
Pärrismaipiddajide kockotullemine om essi	3
Kinnitamine möisawallitsuse läbbi	3
Kui töistförda wajja nõuwo piddada	4
Kui möis ei tahha foggoduse nõuwo hääs fitta	4
Koggoduse nõuwo täütmine	4
Koggoduse päält ei wõi rahha korjata, kui suremb hulk sedda hääs ei wõtta	4
Koggoduse kaibusest õiguste keeldmise pärrast	5
3. Kaibus foggoduse polest	5
Kaibus kindral- Kubberneri man	5
Kui pälso meest kindral- Kubberneri mannu wõip fata	5

Raibuse = nink pällemise = firja	5
Roggoduse eestkostja	5
Raibus Roggokõnna = kohto ülle	6
4. Roggoduse wöörmündri	6
Mittus neid peap ollema	6
Rebdaš wöörmündriš peap wallitama	6
Neide wallimine nink kinnitamine	6
Kui wald wäifene, siš ütš roggoduse wöörmünder	6
Kui käwwa roggoduse wöörmündri ammetit petas	7
Kes sebda ammetit hēne päle peap wõtma	7
Roggoduse wöörmündri palk	7
Roggoduse wöörmündrite wölg nink kohhus	7
Kui roggoduse wöörmünder omma ammetit ussu- tawalt ei pea	8
Roggoduse wöörmündri abbimees	8
5. Roggoduse kunnifo	8
Kunnifo ammetipiddamifest	8
Kes sebda ammetit hēne päle peap wõtma	8
Mitma perremeešte ülle kunnifut pantas	8
Kunnif peap roggoduse wöörmündri sõnna kuulma	9
6. Roggokõnna = kohhus	9
Roggokõnna = kohto tallitusest	9
Kes Roggokõnna = kohto wannemba omma	9
Rebdaš kohtomehhes wõip säeda	9
Mitto kohtomehhi suren wallan peap ollema	10
Roggokõnna = kohto wannembide wallimifest nink kinnitamifest	10
Kui ülle fatte mõisa ütš Roggokõnna = kohhus om	10
Kes kohtowannembid wallip	11
Kui kaugas kohtowannemba ammeti päle jäwa	11
Wastne wallimine egga kolme ajastaja pärrast	11

01	Kes henda ammetil wõip keelda	11
01	Roggokõnna=kohtowannembide wännutamine	11
01	Mes tarbis kohtomeestele abbimehhi säetas	12
	Rigewannemb kohtomees astup pänehhe asfemele	12
05	Kui feddake ei olle, ke kohtowannembas kõlbap	12
	Kui kohtowannemba asse tühjas jääp	12
02	Roggokõnna=kohtowannembide palk	13
	Roggokõnna=kohto kirjutaja säedmine	13
02	Roggokõnna=kohto kirjutaja wallimine nink palk	13
02	Üts foggoduse innemine peap patentiposti pär- rast mõisan saisma	13
12	Roggokõnna=kohto kofkotullemine	13
12	Kohto tällituste jaggamine	14
12	Roggokõnna=kohto kui wallitsuse=kohto tällitamine	14
12	Roggokõnna=kohto pitsat	16
II.	Mes foggoduse käest nõutas	16
01	1. Roggoduse kohto-mässu nink kohto-teo	16
02	Roggoduse eestkostmine	16
02	Mässu kofkowõtmine	16
02	Kes kohtomässu ei mäsfa	16
02	Kohtomässu arw	17
02	2. Krono-mässu	17
02	Kuis neid hengi päle jaetas	17
02	Kronomässu arwofirri	17
02	Kunnas kronomässu kofkowõdetas	18
12	Kui mõnni masmifega wibip	18
12	Kunnas kronomässu Kreisrendi=kohto man peawa fissemäsetama	18
12	Kuis sedda taggaõritas, mes weel masmata jänu	18
02	Arwo=firju läbbifaemine	19
02	3. Roggodusemässu	19

	Lehpekülg.
11 Paljus sebda tullep mäsfa	19
11 Roggodusemäsfa arwofirri	19
11 Koffowõtmine	19
11 Kendimäsfa, mes Kendikäsfa mässetas, ei ar- wata foggodusemäsfas	20
11 Märatse arwo pärra weel muud foggoduse käest nõutas	20
11 Mes se peap tasfuma, te ei täüda, mes temma käest nõutas	20
III. Tallorahwa maggasist	20
11 Roggokõnna-tohhus peap maggasi-äsfa tallitama .	20
1. Maggasihone	21
2. Maggasi foggu	21
Kui paljo wilja maggasin peap ollema	21
Kui paljo tõugu rõa eest arwatas	21
Maggasi foggu täütmine	21
Kes maggasist terri wõttap, peap odust masma .	22
Hädä parrandamises wõip oduse wiljast wõtta .	22
Maggasiwilja mümiseft	22
Kes foggoduseft wäljalät, peap maggasi-fauzioni pandma	22
Wäljaminneja ei tohhi jaggu maggasist küski .	23
Maggasi foggu õgwendamine, kui midä pudup ehk ülle om	23
Eggauits foggoduse innemine wastutap maggasi eest	23
3. Maggasi wallitsuseft	24
Maggasi wallitsuse eestkostmisesft	24
Maggasi wõtme	24
Roggoduse wööründrite tallitus	24
Maggasist ei tohhi wilja raisata	25
Maggasiramatusft ninf maggasi-pulgast	25

	Lehekülg.
4. Maggasiwilja kofkowõtmisest	25
Kuis maggasiwõlga sisseaetas	25
Duust wõetas figeesemält eest ärra	25
Põllo üllekaemine enne põimo	26
Kui rääs riffup ehk põld muido huffalät	26
Mes pudup, aetas wälla päält kofko	26
Kui küf koggodus ei jõwwa mäsfa	27
5. Maggasiwilja wäljaandmisest	27
Kel õigus om maggasist abbi offi	27
Hoolt peap fännetama, et willi maggasin hukka ei lä	27
Rubberneri käest peap lubba küsütama	27
Paljus rahwale maggasist terri wõip anda	28
Kuis maggasi eest ettekaetas, kui territahjõd liig- paljo om.	28
Kas pärrismapiidajile ka maggasist terri antas	29
Holekandmine waeste eest nink pärrato laste eest	29
Paljus ülleülde maggasist wõip wäljaanda	29
Duse taggasiätmine	29
6. Maggasi üllekaemisest	30
Maggasit mõedetas ümber nink antas kohtule teedmist	30
Rihhelfuna-kohtoher kaep ülle	30
7. Mes maggasiasjun mõisawallitsuse õigus nink kohhus om	30
Mõisa polest kaetas maggasiwallitsust ülle	30
8. Maggasiwõlla kofkowõtmisest	31
Maggasiwõllast	31
Mes sis tulley tähhelepäuna, kui pudust lõitas maggasin ollewat	31

Mässsetaw maggasiwölg nink ilmmässsetaw mag-	
gasiwölg	31
Kui wölglane tahhay majja käest ärraanda . . .	32
Kui wölglane tahhay foggodusest wälsaminna . .	32
Kui mõisaher perremehhele üllesütley	32
Kui mõisawallitus käemehhes lööp	32
Mes wajja om tähhelepänna, kui maggasiwölglast	
tulley risuda	33
IV. Wällaladikust	33
Mes wällaladifun hoietas	33
Kuis sedda hoietas	33
Koggoduse hä pantas sisse	33
Kel häddaste wajja om, sel antas rahha lai-	
nuses	34
Kui wölglane wibip tassumisega	34
Arwopiddamine nink üllekaemine	34
Wällaladiko rahha pantas eentressi päle wälja . .	34
V. Koddapolikust	35
Mes koddapolik om	35
Mil wiisil aigomöda koddapolikuid tahhetas är-	
rahäetada	35
Kuis neid kirja pantas	35
Mes modo neid kirju kirjutetas	36
Üllekaemine Riibhelkuna-kohtoherra läbbi	37
1. Tõbbitse, wännuse läbbi jõwetus jänu nink sa-	
ratse innemise, kea muist sugguke ei jõwwa	
tööd tetta, muist ommast kae tööst ei sa omma	
pääd toita	37
Kea weidifese jõudwa tööd tetta, ent omma töga	
ei jõwwa omma pääd toita	37
Kea omma kae päle jäwa	38

2.	Kea terwe õmma nink jõudwa tööd tetta	38
	Neid sünnitas töle	38
	Kobdapoliko, kel omma maffa om	38
	Kui kobdapoliko tõise kõrwal ellawa	39
	Kobdapoliko, kel suggufe nõuwo ei olle	39
	Kea hantwärgi- nink muud ammeti-tööd teggewa	39
	Hantwärgitäht	39
	Koggoõonna-fohus panney neid tenima	40
	Hulkjist	40
	Mes hulkiidega tettas	41
	Kui nefruitwõtmine om	41
	Neide ärrasaatmisest kronotöle ehk tühjale male	41
	Kui hulkiia tenistust om löidnu	42
	Kobdapolikuide ärrahäetamisest	42
	Pärrajänuid kobdapolikuid pantas kirja	42
VI.	Mes weel essiärralikult koggodusele tulley tähelepäanna	43
VII.	Kirriko- nink foli-asjust	43
VIII.	Koggoõonna-fohus kui polizei-foh- hus	43
	Tällitus	43
	Polizei-tällituste jaggamine	44
	Koggoõonna-fohto essiärraliko tallituse	44
	Nuhilemisest Koggoõonna-fohto läbbi	45
	Kuis neid nuhhelbas, fea ei olle tallorahwa saisufest	45
	Wõisaperre	46
	Nuhhelden tettas innemiste wajjel wahhet	46
	Ihhuuhthust wõip rahhatrahwis muta	46
	Nuhtlus ei pea kangemb ollema, kui ülleastja om ärrateninu	47

	Lehekülg.
Ron kottal ülleastjat nuhheldas	47
Riismisest	47
Rui mõisawallitsusel Roggokõnna=kohto wasta õi- gusega om wastakõnnelemist	47
Rui mõisawallitsuse polest Roggokõnna=kohto säeb- mise täitmist keeltas	48
Rui kaibust tõstetas Roggokõnna=kohto päle, et kohhus olnes omma säebust täitmata jätnu .	48
IX. Õiguse mõistmise = kohhus	48
1. Roggokõnna = kohhus	49
Rui käwwebabe temma künip	49
Kohhus püwwap kohtokäüjib leppitaba	49
Ei segga henda itnakutsmata	49
Õtsuse täitmist	49
Toine Roggokõnna-kohhus ei wõi tõisele käsku anda	50
Lassep suremba kohto otsust täüta	50
Roggokõnna-kohhus kui eestkostja-kohhus	50
Rui mõisawallitsus lassep Roggokõnna=kohto läbbi rentniko käest tallo ärrawõtta	50
Kohtopeeglist	51
Kohto tällitusi pantas kirja	51
Kontrahtramat	52
Roggokõnna-kohhut kaetas ülle	52
2. Rihhelfuna = kohhus	52
Kontrah- nink finnitamise-ramat	54
3. Kreisrihtri = kohhus	55
Kohstowanuembist	55
Kohto tällitus õiguse asjun	55
Tällituse mood	56
Tällitus wallitsuse asjun	56
Tallorahwa = kulutaja	56

	Lehekülg.
4. Hoovrihtri-makohhus	56
X. Prožessi wisist.	57
1. Kohtokäümise kõrrast tallorahwa asjun.	57
A. Koggotõuna-kohhus	58
Kohtokäüja andwa susõnnaga ülles, mes neil ütlemist om	59
Suremba hulga arwamise pärra	59
Kes essi ettetullep, — kes eestkõstja läbbi wõip tällitada	59
Kui teake kutsmise päle ei tulle	59
Difuse-andmine	60
Mes wassa om tähhelepäanna, kui tahhetas su- rembat kohhut käwwa	60
Kui kohtomees ei tulle kohto päle	61
Kohto oisus peap mõisawallitsusele teda antama	61
B. Rihhelfuna-kohhus	62
Kaibaja kaibap susõnnaga	62
Tõise kohto wahheletullemine	62
Kui kohtokäüja tahhap surembat kohhut käwwa .	63
Waste käest ei wõeta kaotuserahha	63
Kunnas kohtokäüja omma kaibust peap Kreis- rihtri-kohto ette kandma	63
Kaibus se ülle, et ei anta lubba, surembat koh- hut käwwa	64
Suremba-kohto-käümise nimimitamist pantnep kirju- taja kirja	64
Tunnistuse-täht	64
C. Kreisrihtri-kohhus	64
Kohto tällitamine	64
Difuse-andmine	65

Raibus se ülle, et lubba ei anta, otsuse ülle- kaemist nink õgwendamist pällelba	66
Res ilmasjanda kaibap, sel pantas trahwi päle	67
2. Selletamine mõnde esfiärraliko kohtokäümise as- ju pärrast	
Nimmitetu kohtopäiw, tähtpäiw ehk termin	67
Liga-andmine	69
Kauzion	69
Kohhus, kon kaibada	69
Wahhemehhe	70
Kui se kohto ette ei tulle, se kutsutas	70
Kui suremba-kohto-käüja ei tulle ette	72
Kui kohtokäüja pärrandaja kohtokäümist eddesaj- jawa	72
Tõtesteggewa asja	73
Kohto otsus antas suremba hulga tahtmise pärra	73
Käe ällapandmine	74
Kui üts kohtowannemb tõistega ütten nõwwun ei olle	74
Kunnas otsus kullutetas	74
Kohto otsus pantas selge sõnnaga kirja	75
Tühjasteggewa asja	75
Kahjo nink kullu	76
Tühhi kaibus	77
XI. Konkursi prozessist	
Mes om konkursi prozes	77
Mes Koggoõonna-kohtul se man om tähhelepánna	78
Mes weel Koggoõonna-kohtul om tällitada	78
Wõlglase ma nink majja müwwas ärra	79
Kui wõlglasel tõisen koggodusen weel hääd om ,	79

Wõllanõudjide õiguse tõttesteggemine, — Ieymine wõllanõudjibega	79
Ärralepandmine	79
Wõllanõudjile mässetas esstärrialiko arwo pärra omma kätte nink neid pantas se tarbis jao- kaupa kirja	80
Genkäuja jao wõllanõudja saap eesmält nink een tõisi omma kätte	83
Centrésfi-maschine	83
Kullu	84
Suremba-kohto-käimine	84
Wandmine wõllanõudmise tõttesteggemises . . .	84
Wõllanõudja wõip wõlglastest kinnipiddada . . .	84
Kawwalal kombel ärrapaenu wõlglaste	85
Tasjateggemine wõllanõudjibega	85
XII. Abbiello õigusest nink eesinu lastest	86
XIII. Wõörmündritest nink eestkostjist	86
Kunnas tallorahwas täusealises saap	86
Wõörmünder nink eestkostja	86
Kes wõörmündrib nink eestkostjib wallip	87
Pärrajänu hä ülleswõtmine	87
Kes wõörmündri eht eestkostja ammetist pri om . . .	87
Kui laste emma weel ellun om	87
Kui möllemba wannemba omma ärrakolu	88
Holekandmine laste eest	88
Wõörmündrite nink eestkostjide wastutamine	89
Wõörmündri andwa kohtule arwo	89
Wõörmündriramat Koggoõonna-kohto man	89
Kõlhmata maffapiddajale pantas eestkostjat	89
Wõörmündri nink eestkostja tallitawa omma am- metit ilma palgata	90

	Lebhekülg.
XIV. Pääranduse-õigus	90
XV. Polizei säeduse	91
Mannupantu jaggo	91

M. von Esfen,
Kubberner.

Dettingen, Siffertar.

№ 1393.

Nachdem die Richtigkeit vorstehender, von der Livländischen Adelsrepräsentation veranstalteten Dörpt-Ehstnischen Uebersetzung des von der Commission zur Einführung der Livländischen Agrar- und Bauer-Verordnung von 1849 mit Genehmigung Sr. Durchlaucht des Herrn General-Gouverneurs zusammengestellten „Handbuchs zur Belehrung der Beamten aus dem Bauernstande“ durch Ein Hochwohlgebornes Livländisches Landraths-Collegium unter dem 28. August c. № 1151 bescheiniget worden, wird auf speciellen Befehl Sr. Durchlaucht der Abdruck dieses Translats desmittelst gestattet.

Riga-Schloß, den 3. September 1851.

Staatsrath **Tideböhl.**

1951: 753

